

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

678 F61

1063
no 20

E E R S T E
T A A L K U N D I G L E E S B O E K J E

VOOR DE

V O L K S S C H O O L ,

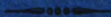
VOORAL DIENENDE TOT HET

V O R M E N V A N W O O R D E N E N Z I N N E N ;

D O O R

T. K n u i v e r s ,

Hoofd-Onderwijzer te Enkhuizen.

TE S C H O O N H O V E N , B I J S . E . V A N N O O T E N .

F

61

prijs 20 cent.

In het licht verschenen: Mei 1863.

678

7.60

E E R S T E
TAALKUNDIG LEESBOEKJE

VOOR DE

V O L K S S C H O O L ,

VOORAL DIENENDE TOT HET

VORMEN VAN WOORDEN EN ZINNEN;

DOOR

T. Knuivers,

Hoofd-Onderwijzer te Enkhuizen.

TE SCHOONHOVEN,

BIJ S. E. VAN NOOTEN.

1863.

THE
UNIVERSITY OF
MICHIGAN

V O O R R E D E.

Dit eerste of aanvankelijk taalkundig leesboekje is bestemd voor de hoogste afdeeling der laagste of voor de laagste afdeeling van de middelste klasse der lagere school. Vermoedelijk zullen wij op dit leesboekje nog een tweede en derde stukje voor de middelste en hoogste klasse doen volgen, terwijl verder aan elk leesboekje eene zeer beknopte en afzonderlijke handleiding of leidraad voor elke klasse zal toegevoegd worden.

Bij nadere kennismaking met het werkje zal het blijken, dat wij gepoogd hebben het taalkundig onderwijs aan het leesonderrigt te verbinden, en ze beide vereenigd dienstbaar te maken aan de vorming en ontwikkeling van het verstand.

Naar onze bescheidene meening moeten het vormen en verklaren van woorden en zinnen de uitgangspunten wezen van het taalkundig onderwijs op de volksschool.

Ook hier is het de doelmatige en geschikte keus der methode, die veel bijdraagt om onze pogingen met gewenschte uitkomsten voor het maatschappelijke leven bekroond te zien. Het memoriseren eener reeks van taalregels, het gedurige declineren, conjugeren en analyseren zijn voorzeker min geschikte middelen om dit doel te bereiken. Onzes erachtens moet op de lagere school de taal uit de taal zelve geleerd worden, en wel eerst het bepaalde (het

concrete), daarna, zooveel noodig, het algemeene of abstracte. Daar waar het verklaren van taalrègels en het geven van definitiën noodig zijn, moeten zij uit geschikte voorbeelden afgeleid, door voorbeelden toegelicht en verduidelijkt worden. Verstandig en oordeelkundig te kunnen spreken en schrijven is eene hoogst gewigtige zaak voor ieder, die aanspraak wil maken op algemeene ontwikkeling en beschaving. Dat ter bereiking van dit doel een goed taalkundig onderwijs eene eerste noodzakelijkheid is, zal wel geen bewijs behoeven. De taal toch is het voertuig onzer gedachten, en dient om aan onze denkbeelden en gewaarwordingen vorm of gestalte te geven. Ja, onbetwistbaar behoort de moedertaal tot het gewigtigste vak van onderwijs.

In dit werkje zullen misschien uitdrukkingen voorkomen, die, wij bekennen het, den toets eener strenge kritiek niet kunnen doorstaan, zoo als o. a. de benaming der klinkers en de afleiding der woorden, die overeenkomstig SIEGENBEEK eene g in den stam vorderen (zie bl. 3 en 10). Men valle ons over deze en andere punten niet hard; want ons doel was om eenvoudigheid met duidelijkheid te vereenigen, met verwijdering van al het abstracte.

Dat ook dit leesboekje het zijne bijdrage om de jeugd verstandig te leeren spreken en schrijven is de wensch van den

SCHRIJVER.

ENKHUIZEN, Mei 1863.

Inleiding.

Alweder hebben wij voor u een boekje geschreven. Het is een leer- en lees- en wel een *taalboekje*. Gij allen spreekt eene taal, zoo als gij die vooral van uwe moeder geleerd hebt. Het is uwe moedertaal. Men noemt die taal ook wel de nederlandsche taal, omdat zij in Nederland gesproken wordt. Nederland is het land, waarin wij wonen; maar alle menschen, die in Nederland wonen, spreken die taal niet op de zelfde wijze. Misschien gebruikt uw onderwijzer voor de zelfde zaken of dingen niet altijd de zelfde woorden en uitdrukkingen als gij of uwe ouders, broeders, zusters en speelkameraden. Waarschijnlijk spreekt hij die ook wel anders uit.

Het is vooral in de school, dat gij uwe moedertaal goed kunt leeren spreken en schrijven. Daartoe schreven wij ook aanvankelijk voor u dit boekje. Als gij dit goed begrijpt, dan krijgt gij misschien nog een ander, dat dienen zal om u verder in het zuiver spreken en schrijven der taal te oefenen. Maar dat boekje zal dan ook iets moeilijker zijn.

Het zal evenwel voor u niet te moeilijk zijn, als gij dit eerst goed begrepen hebt.

Letters en Lettergrepen.

Als wij iets denken, en dat aan anderen verhalen, dan doen wij dit door de *spraak*. De spraak is dus een edel vermogen, dat ons de goede Schepper heeft geschonken, en waarvoor wij hem niet genoeg kunnen danken. *Spreken* is overluid denken. Om dit te doen, bezigt men klanken of geluiden. Dit zijn hoorbare teekens of letterklanken.

Men kan evenwel ook zijne gedachten aan anderen meêdeelen, al zijn ze ook van ons verwijderd.

Wij schrijven hun dan een' brief, en daarin kunnen zij duidelijk lezen wat wij meenen. De uitvinding der schrijfkunst is dus eene zeer nuttige kunst. Die kunst is al heel oud, veel ouder dan de boekdrukkunst, welke door Laurens Jansz. Coster van Haarlem in 1423 werd uitgevonden.

Als wij schrijven, gebruiken wij ook teekens en wel zichtbare teekens of lettertekens. Die lettertekens of letters kunt gij allen wel noemen, en ook wel schrijven.

Als gij bij het opnoemen der letters van **a** tot **z** ze allen op uwe vingers natelt, zult gij vinden, dat er juist twee-en-twintig zijn. De **c**, **q**, **x** en **y** kunt gij overslaan; want die gebruikt men meestal in vreemde woorden.

Zal men een woord goed schrijven, dan moet men

naauwkeurig weten, welke letters men daartoe moet gebruiken, en hoe men die moet plaatsen. Dit noemt men *spellen*. Men kan onze moedertaal niet goed leeren schrijven, als men niet naauwkeurig weet uit welke letters een woord bestaat, en hoe men die naast elkander moet plaatsen.

Gij weet nu dat een woord uit letters bestaat, en kunt ook misschien al verscheidene woorden zonder fout schrijven. Noemt eens afzonderlijk de klanken van de woorden *vriend*, *schrift* en *kwast*. Deze drie woorden en eene menigte andere zijn eenlettergrepige woorden, en men spreekt ze met eene enkele opening of beweging van den mond uit. Maar vele andere woorden moet men met twee of meer bewegingen van den mond uitspreken, en dit zijn veellettergrepige woorden.

In dezen zin: *kin-ders moe-ten hun-ne ou-ders ee-ren*, bestaat ieder woord uit twee lettergrepen.

Noemt nu eens drie- en vierlettergrepige woorden. Zegt verder uit hoeveel lettergrepen de volgende woorden bestaan: *de tuinlieden snoeijen in de lente de boomen, en spitten den grond om.*

De Klinkers.

Wij keeren voor een poosje tot de letters terug, en zullen er uit dat getal van twee-en-twintig eens vijf afzonderen, en ze naast elkander plaatsen, n. l. **a**, **e**, **i**, **o** en **u**. Deze letters noemt men *klinkers* of ook wel *enkele klinkers*, maar die benaming is niet zeer doelmatig. Immers de **aa**, **ee**, **oo**, **uu** en **ij** kan men dan ook even goed *dubbele klinkers* noemen, of-

schoon men, als men de **ij** uitzondert, bij het uitspreken maar één' enkelen klank hoort. Ook de **ie**, **eu** en **oe** zijn geen tweeklanken, maar gewone klinkers.

De zoogenoemde enkele klinkers **a**, **e**, **i**, **o** en **u** luiden in de woorden *dag*, *les*, *min*, *zot* en *dun* anders dan in *da-gen*, *le-den*, *mij-ne*, *bo-ter* en *zu-re*, waar zij op het eind van *ene* lettergreep komen.

De woorden *jaar*, *zaag*, *raap*, *muur*, *schuur*, enz. schrijft men met eene dubbele **a** en **u**.

De vijf woorden, die wij daar opnoemen, zijn enkel- of eenvoudige woorden, omdat men maar van *één* *jaar*, *ééne* *zaag*, *ééne* *raap*, *één'* *muur* of *ééne* *schuur* spreekt. Zijn er meer dan één van deze dingen of voorwerpen, dan staan zij in het meervoud, en men spreekt van *ja-ren*, *za-gen*, *ra-pen*, *mu-ren*, *schu-ren*, enz. Komen in deze en andere meervoudige woorden de **a** en **u** op het eind van eene lettergreep te staan, dan worden zij niet verdubbeld. Hierop moet gij vooral letten, dan zult gij dergelijke woorden goed schrijven.

Noemt nu nog eens veelvoudige of meerlettergrepige woorden, die op het eind der lettergreep maar op *ééne* enkele **a** of **u** eindigen. Zijn de woordjes *ja*, *ka*, *ma* en *fa* goed geschreven, en waarom?

Gij weet nu, dat de **a** en **u** op het eind van eene lettergreep niet verdubbeld worden. Anders is dit met de **e** en **o**. Wel schrijft men eene menigte van woorden op het eind eener lettergreep met eene enkele **e** en **o**, zoo als in *beker*, *degen*, *gevel*, *boter*, *koker*, *hoven* en *scholen*, maar vele andere woorden vereischen cen' zoogenoemden dubbelen klinker. Zulke woor-

den zijn: *deelen, geesel, juweelen, leeren, meenen, streelen, zweeten, boomen, brooden, dooden, hooren, knoopen, pooten, enz.*

Kunt gij ook nog andere woorden opnoemen, die men met eene dubbele **Θ** of **O** spelt?

Wij zullen hier eenige woorden noemen, die in beteekenis nog al verschillen, naarmate de **Θ** en **O** verdubbeld of niet verdubbeld worden. In de volgende kleine zinnen zult gij die aantreffen.

Slooten graaft men om de akkers en in de landen, en *sloten*, het meervoud van *slot*, vervaardigt de smid.

De dieren loopen op *pooten*, en de aardappelen *poten* wij in den grond.

Koolen teelt men in den tuin of op den akker, en *kolen* dienen tot brandstof.

Een *kooper* is iemand, die goederen koopt, en *koper* is metaal, waarvan men vele nuttige dingen maakt. Weet gij ook welke?

Weeken is zooveel als nat maken, en *weken* is een tijd van zeven dagen.

Weet gij ook het onderscheid tusschen *hoopen* en *hopen*?

De **ij** met stippen heeft in Holland nagenoeg den zelfden klank als **ei**, en toch is het niet onverschillig hoe men de woorden schrijft, waarin die letterklanken voorkomen.

De **ij** komt voor in de woorden: *wijn, vijl, mijn, zijn, zijde, krijt, pijp, nijd, bijl, azijn, paradijs, tapijt, kastijden*, enz. Kunt gij er nog meer noemen? Men plaatst de **ij** ook aan het eind van sommige woorden, zoo als in *bakkerij, schilderij, slavernij, artsensij*, enz. Wat beteekent dit laatste woord?

Woorden, die op *heid* en *lei* uitgaan, schrijft men met *ei*, zoo als: *waarheid*, *droefheid*, *allerlei*, *velerlei*, enz.

Noemt nog meer andere.

Door de verschillende spelling met *ij* of *ei* krijgen eenige woorden verschillende beteekenis.

Die goederen zijn te *veil* of te koop, met de *vijl* vijlt men ijzer; waarom?

Hij *zeide* komt af van zeggen, en de *zijde* is eene fijne en kostelijke stof, die tot kleeding dient. Wij krijgen die van den zijdeworm.

Deze menschen *reizen* hunnen weg met blijdschap, en die menschen *rijzen* in een' luchtbol omhoog.

Wat is het onderscheid tusschen *rijs* en *reis*?

Geeft acht op de volgende woorden, of zij goed geschreven zijn.

Dit stilstaande water is niet *rijn*; de *mijd* *dwijlt* den vloer met eene *dwijl*. Het *zijl* van dat schip slaat heen en weër. De *vleit* van dien knaap is buitengewoon. De *reist* is een goed voedsel, en komt uit warme landen. Hij *ijst* een' te hoogen *preis* voor die koopwaar. Het *dozein* *eijeren* kost drie stoters. Hoeveel centen zijn dat?

De *i*, die wij als *ie* uitspreken, als zij alleen staat, klinkt evenwel heel anders als eene lettergreep met haar sluit.

In de woorden eindigen, weinigen, aanmoedigen, bevljtigen en andere luidt zij bijna als eene stomme *e*; zoodat men moet lezen: eindegen, weinegen, enz. Ook voor de woorden kunstig, gunstig, matig, enz. leze men kunsteg, gunsteg en mateg.

De *ij*, die men bijna als *ei* uitspreekt, klinkt geheel

anders, als zij in den uitgang van veellettergripige woorden voorkomt.

De woorden vriendelijke, menschelijke, ziekelijke en vreeselijke spreke men dus uit als vriendeleke, menscheleke, ziekeleke en vreeseleke. In de woorden gelijk, verongelijken, liefderijk, hulprijk moet men evenwel de *ij* als *ei* uitspreken.

Kunt gij den klank *ieuw* goed uitspreken? Zegt vooral niet *uw* of *iew*, maar spreekt dien klank zoo uit, dat *ie* en *uw* spoedig op elkander volgen. Ook velen spreken de klanken *uw*, *ou* en *ouw*, *au* en *auw*, *aa* en *aauw* niet zuiver uit. *Ou* en *ouw* luiden zachter dan *aa* en *aauw*.

In dit lesje moet gij vooral opletten, dat gij de woorden, waarin men de genoemde klanken aantreft, duidelijk en zuiver uitspreekt.

Wanneer het zeer *koud* weër is, is het niet aangenam om uit wandelen te gaan.

Die plank is *ruw*, en daarom schaaft de timmerman ze glad.

Al wat *nieuw* is, wordt eens *oud*. De visschen ademen niet door longen, maar door *kieuwen*.

Past toch vooral op die slechte daad te doen; het *zou* u naderhand bitter *berouwen*.

Ziet gij 's avonds wel eens de *gouden* sterren aan den *blaauwen* hemel blinken, of merkt gij op een' zomerschen morgen wel eens op, dat bloem en gras met *dauw* bedekt zijn?

Hoe *flaauw* brandt soms de lamp, zoodat men bij haar schijnsel *naauwelijks* zien kan.

De maand Januarij noemt men ook wel *louwmaand*.
Hoeveel dagen heeft Februarij? Wanneer heeft die maand éenen dag meer?

De kat heeft *klaauwen*, en daarom kan zij zeer goed tegen de boomen op *klauteren*.

Hoe nuttig is niet het *zout*, dat men uit het zeewater bereidt of uit de bergen graaft.

De *kabeljaauw* is een zeevisch, dien men niet altijd met *saus* versch eet, maar er ook *zoute* of stokvisch van maakt.

Van de Medeklinkers.

Thans komen wij aan de *medeklinkers*.

Waarom men die zoo noemt, zal men u later wel eens zeggen. Gij kunt ze zeker wel opnoemen, als wij u zeggen, dat ze allen tot de twee-en-twintig letters behoorren, waarover wij reeds spraken. De *a*, *e*, *i*, *o* en *u* moet gij niet meêrekenen.

Als men vele kinderen, en zelfs groote menschen hoort spreken en lezen, dan bemerkt men dat ze sommigen van die medeklinkers al heel verkeerd uitspreken.

Onder de medeklinkers zijn er tien, die veel overeenkomst met elkander hebben. Het zijn de *b*, *d*, *g*, *v*, *z*, en *p*, *t*, *ch*, *f*, *s*. De vijf eersten zijn zacht en de vijf laatsten scherp. In het lezen en spreken moet men hierop vooral letten. Het is dus verkeerd als men hoort van *soon*, *son*, *soo*, *zierlijk*, *perzoon*, *gesamenlijk*, enz. Hoespreekt gij die woorden uit? Weet gij ook het onderscheid tusschen *vel* en *fel*, *zullen* en *sullen*, *veil* en *feil*, *zaai* en *saai*?

Het onderscheid in de uitspraak van de **b** en **p** hoort gij duidelijk in: ik heb u en ik help u. Zoo is het ook met de **d** en **t** met moed in het hart en ik moet over één uur vertrekken. Spreekt nu de **g** en **ch** eens goed uit in: ik lag om met den wagen, en ik lach om dien dwazen jongen.

Het gebeurt evenwel ook dikwerf, dat de zachte medeklinkers scherp moeten uitgesproken worden, zoo als in ambt, waar de **b** als eene **p**, en in knods en hond, waar de **d** als eene **t** klinkt.

In ik leef als een prins, en ik lees in mijn boek, spreekt men de **f** als eene **v** en de **s** als eene **z** uit, en dus zacht.

Ook in de woorden ontv^vangen, uitv^vliegen, ontzinken, enz. spreekt men de **v** en **z** nagenoeg uit als **f** en **s**, omdat de scherpe **t** vooraf gaat.

In de woorden hond, bord en grond klinkt de **d** bijna als eene **t**, en toch schrijft men die woorden in het enkelvoud met eene **d**, omdat men in het meervoud zegt: honden, borden en gronden. Kunt gij ook meer enkelvoudige woorden noemen, die op eene **d** eindigen? Beproeft het eens. Die **d** en **t** moet gij steeds uitspreken, en zeggen dus niet *rees*, *knos* en *nies*, in plaats van *reeds*, *knods* en *niets*, zoo als sommigen de verkeerde gewoonte hebben.

De **v** en **z** komen alleen voor aan het begin van eene lettergreep en nooit aan het einde; want het zijn geen sluitletters. Men ziet dit in de woorden vuur, vele, be-ven, vree-zen, hui-zen en ha-zen.

Eindigt een woord in het enkelvoud op eene scherpe

f en s, dan heeft dit woord in het meervoud de zachte v en z, zoo als: hof, ho-ven, huis, hui-zen.

Noemt of schrijft eens zes enkelvoudige woorden, waarvan de f in het meervoud in eene v, als ook een gelijk getal, zoo gij kunt, waarvan de s overgaat in z.

Het zal nu voor u niet moeilijk zijn, om enkelvoudige woorden te schrijven, die op eene t eindigen, zoo als: vat, lint, fluit, enz. omdat het meervoud van die woorden is: vaten, linten en fluiten. Noemt er nog eens meer.

Nog al dikwerf schrijft men op het eind eener lettergreep eene scherpe t zoo als: ooit, nooit, dit, dat, zit, met, het, niet, enz.

Schrijft de volgende meervoudige woorden in het enkelvoud: *wonden, glazen, korven, kinderen of kinders, katten, harten, buizen, randen, wetten, boorden, werven, sluizen, nooten, wanden en wanten.*

De zachte g komt voor in de woorden klagt, magt, vlugt, bragt, jagt, pligt en veel andere. Ofschoon men in deze woorden de g uitspreekt als eene scherpe ch, zoo schrijft men ze meestal met eene g, omdat klagt afkomt van *klagen*, magt van *mogen*, vlugt van *vliegen*, bragt van *brenge*, jagt van *jagen* en pligt van *plegen*. Daar regt van *regel* komt, zoo schrijft men ook de woorden *regter, regts, opregt, gerigt, berigt* en *onderrigt* met eene g.

Woorden zoo als: *nacht, vracht, zacht, lucht, vrucht, kracht, nacht, acht, tachtig*, enz. schrijft men met de scherpe ch. Weet gij ook nog andere woorden te noemen?

De **g** is nagenoeg stom in zing, zingen, bang, banger, tang, lang, langer, enz. zoodat men die letter in deze en andere woorden weinig doet hooren.

Zoo is ook de **ch** stom achter de **s** in het midden en aan het einde der woorden, zoo als vis**ch**, mens**ch**, wens**ch**, wenschen, enz. Het is dus zeer verkeerd die woorden uit te spreken als vis**g**, mens**g**, wens**g**, wensgen.

Spreekt eens de volgende woorden uit, die met **sch** beginnen, en waarin de **ch** niet stom is, zoo als: **school**, **schuit**, veers**chuit**, **schipper**, **schapen**, **schepper** en gezels**chap**.

Nu nog iets over de letter **n**. Deze letter hoort men dikwerf aan het eind der woorden of niet of al te scherp uitspreken. Men late die **n** iets hooren, zoo als in de woorden: *boomen*, *stroomen*, *menschen*, *koetsen*, *grachten*, enz.

Het is een groot verschil in de beteekenis van vele woorden of men die aan het slot met eene **g** of **ch** en met **d** of **t** schrijft.

Zoo is dog een hond, en doch een woordje, dat zooveel als *maar* beteekent. Licht zegt men van iets, dat niet moeilijk of zwaar is; licht is een *schijnsel* of het tegengestelde van duisternis.

Digter zegt men van een ding of voorwerp, dat nader bij ons is, en dichter is een verzemker. Geslagt is het vleesch van gedoode dieren, geslacht beteekent *afkomst*. Zoo spreekt men ook van het mannelijk geslacht, om daardoor mannen en vrouwen te onderscheiden.

Ook het onderscheid in de beteekenis der woorden, die met eene **d** of **t** eindigen, is even belangrijk. Zoo beteekent wand een' huis- of kamermuur en want een' handschoen, touwwerk, enz. Nood is het gevaar, waarin iemand zich bevindt en noot is eene zangnoot of eene vrucht, die gij wel kent.

Lood is metaal of een gewigt, en loot is een spruitje of een takje. Wed is de eerste lettergreep van het woord *wedden*, en wet is een regel, waarnaar iemand leven en handelen moet. Voor u allen bestaat er in de school eene schoolwet, en daaraan moet gij u onderwerpen, als gij gehoorzaam wilt zijn. Speld is een ding, waarmede men iets vaststeekt, en spelt is eene soort van graangewas.

Zegt mij eens het onderscheid tusschen rad en rat, hard en hart, eed en eet.

In deze drie lesjes zullen wij eens beproeven, of gij de woorden en zinnen goed kunt uitspreken. Weest dus bijzonder opmerkzaam. Geeft ook vooral acht, dat gij de letter **h** aan het begin der woorden doet hooren, en dus niet leest, *uis*, *ond*, *aas*, in plaats van **huis**, **hond**, **haas**. Hoe belagchelijk is het te spreken van een **huil**, een **hoor**, een **haap**, in plaats van een *uil*, een *oor*, een *aap*.

In het voorjaar of in de lente verlaat het vee de stallen, en voedt zich met het malsche gras, dat in de weide groeit.

De boeren verzamelen in den herfst de vruchten hunner akkers in de schuren, of brengen die naar de markt.

In den zomer stooft de warme en koesterende zon het aardrijk, en werpt haar liefelijk schijnsel over heuvels en vlakten. Sierlijk prijken dan de bloemen des velds, waarop duizenden nijvere bijen zich nederzetten en er het zoete sap uitzuigen.

Doornen en distelen zijn niet zoo aangenaam als de lieve rozen, die hare schoonheid ten toon spreiden en onzen reuk streelen.

Wij hebben een' grooten afkeer van het razen, tierren en schreeuwen der dronkaards, die zich zelve en anderen ongelukkig maken.

Hoeveel goeds ontvangen niet de kinderen van de ouders, die hen met liefde en teederheid verzorgen.

De goede God is de Vader van alle menschen. Hij ziet uit den hoogen hemel op ons allen in liefde en ontferming neder.

Hoe heet de stad, het dorp of het gehucht, waar gij woont?

Amsterdam is de hoofdstad van het geheele land.

Hoe heet ons land? Het heet het koninkrijk der Nederlanden. Onze koning heet Willem III; hij woont in den Haag.

De Franschen wonen in Frankrijk, en de Engelschen in Engeland.

De vier saizoenen of jaargetijden zijn: de lente, zomer, herfst en winter. Wanneer begint elk dezer jaargetijden, en wanneer eindigt het?

Zon, maan en sterren zijn hemelligchamen, die zich in de oneindige ruimte bewegen. Tot de hemelligchamen behoort ook de aarde, waarop wij wonen. Zij beweegt zich in ruim 365 dagen om de zon en heeft

daartoe dus een jaar noodig. In den tijd van 24 uur draait zij om zich zelve, even als gij een' bal om zijne spil kunt doen draaijen.

Zoo ontstaan dag en nacht. Wanneer zijn de dagen het langst en wanneer het kortst?

Onze aarde bestaat uit land en water, maar er is veel meer water dan land. Van alle zijden is de aarde door eene luchtzee omringd, en die noemt men dampkring, omdat er de dampen in opstijgen. Waarom stijgt de rook uit den schoorsteen naar boven?

De lucht ademen wij in; zonder lucht zouden menschen en dieren geen oogenblik kunnen leven.

De lucht is zeer fijn; wij kunnen haar niet zien, evenmin als de visschen het water, waarin zij zich bewegen. De visschen behooren tot de gewervelde dieren.

Zulke dieren hebben meestal van binnen een beenachtig geraamte.

Zoogdieren zijn dieren, die levende jongen ter wereld brengen, en ze met hunne melk voeden. Zij hebben rood en warm bloed, even als de vogels. De vogels leggen eijeren en hebben vederen; doch de zoogdieren meestal haar.

Naar het ligchaam behoort ook de mensch tot de zoogdieren. De mensch is evenwel veel wijzer dan een dier. Hij kan verstandig spreken; hij bezit ecne onsterfelijke ziel, en kan zijn' Schepper loven en prijzen.

Er zijn ook dieren, die van binnen geen beenachtig geraamte bezitten. Het zijn dus ongewervelde dieren, zoo als de bijen, vlinders of kapellen, mieren, zijde-wormen, enz. Hunne ligchamen bestaan uit eene menigte ringen, die in of tegen elkander sluiten.

Oesters, mosselen, slakken, enz. noemt men weekdieren. Zij hebben eene weeke en vochtige huid, en zijn meestal met eene schaal of schelp bedekt. Het zijn ook ongewervelde dieren. Waarom?

Kikvorschen, hagedissen, slangen, enz. zijn kruipende, maar geen ongewervelde dieren.

De Naamwoorden en Werkwoorden.

Gij allen hebt een' naam ontvangen. Noemt men uwen naam, dan weet gij, dat men u bedoelt en geen ander.

Ook alle dingen of voorwerpen, die gij ziet en waarneemt, hebben een' naam ontvangen, om ze van elkander te onderscheiden. De voorwerpen, die gij hier in de school ziet, dragen een' naam, zoo als: *het bord, de bank, de tafel, de inktkoker*, enz. Zulke woorden, die de dingen noemen, zijn naamwoorden, en wel *zelfstandige* naamwoorden, omdat ze zelve de dingen noemen of er een' naam aan geven.

Noemt nu eens eenige zelfstandige naamwoorden van dingen, die zich in of buiten het huis bevinden.

Voor zulke zelfstandige naamwoorden plaatst men ook dikwerf kleine woorden, zoo als: *de, het, een of eene* b. v. *de man, de vrouw, het kind, een broeder, eene zuster*, enz. De woordjes *de, het, een of eene* noemt men lidwoorden.

Men kan de dingen niet alleen noemen, of er een' naam aan geven, maar men kan ook van hen zeggen *hoe* ze zijn. Zoo zegt men b. v. een *zwart* bord, het *roode* bloed een *brave* jongen, een *goed* meisje, enz.

Zulke woorden noemt men bijvoegelijke naamwoorden, omdat men ze bij de zelfstandige naamwoorden voegt, om ze te bepalen of er iets aan toe te kennen.

Men plaatst evenwel de bijvoegelijke naamwoorden ook wel achter de zelfstandige naamwoorden, zoo als: de man is *oud*, het bosch is *nieuw*, het lood is *zwaar*, de kurk is *ligt*, enz.

Men kan ook de hoeveelheid of het aantal der dingen uitdrukken, zoo als: *drie* man, *twintig* boeken, *honderd* gulden, *veel* vrienden, *weinig* geld, enz. Die woorden noemt men *telwoorden*. Zegt men *deze* man, *die* vrouw, *dit* kind, dan zijn die woorden even als de telwoorden *drie*, *twintig*, enz. ook eene soort van bijvoegelijke naamwoorden, die dienen om de dingen aan te wijzen. Ook spreekt men van *mijn* geld, *mijne* beurs, *mijn* goed, *ons* speelgoed, enz. om door deze bijgevoegde woorden aan te duiden, dat die dingen ons toebehooren of ons eigendom zijn.

Er zijn verder kleine woorden, die men insgelijks voor de naamwoorden zet, zoo als: *in* de school, *voor* de deur, *aan* den man, *op* den weg, *uit* de school, *van* mijn' vader, enz. De woordjes *in*, *voor*, *aan*, *op*, *uit*, *van* en nog veel andere noemt men voorzetsels, omdat ze dikwerf vóór de woorden gezet worden.

Van dingen of voorwerpen kan men ook iets zeggen, zoo als: de kinderen *lezen*, *schrijven*, *rekenen*, *loopen*, *spelen*, *wandelen*, enz. Die woorden noemt men *zeg-* of ook wel *werkwoorden*, omdat zij veelal eene werking te kennen geven.

Voor zulke werkwoorden kan men ook voorzetsels plaatsen, en ze beide tot één woord vereenigen. Van

komen vormt men bijv. *inkomen*, *aankomen*, *voorkomen*, *opkomen*, enz. Noemt er nog eens meer.

Men kan ook zeggen *hoe* iets geschiedt, b. v. de jongen loopt *snel*, schrijft *vlug*, spreekt *duidelijk*, enz. Zulke woorden, die de zegwoorden nader bepalen, noemt men *bijwoorden*, omdat ze *bij* de woorden geplaatst worden.

De vorming der Woorden.

Wanneer men de twee letters **a** en **b** zamenvoegt of verbindt, dan krijgt men het woordje **ab** of **ba**; verbindt men de **a** met de **l**, zoo vormt men het woordje **la** of **al**.

Even als men twee of meer letters tot één woord kan zamenvoegen, kan men ook uit twee of meer woorden één woord zamenstellen. Wij zullen dit eens beproeven met de beide woorden *tuin* en *deur*. Voegt men die beide woorden zamen, dan verkrijgt men *tuindeur*, want *deurtuin* is een woord, dat geen beteekenis heeft, en dus een woord, dat verkeerd is zamengesteld. Dit woord *tuindeur* is nu geen enkel woord, maar een woord, dat uit twee deelen bestaat, die elk eene bijzondere beteekenis hebben, namelijk *tuin* en *deur*. Waarom is het woord *tuin* bij *deur* gevoegd? Dit is geschied om aan te duiden welk eene soort van deur het is, namelijk eene deur, die bij den tuin behoort, en die dient om den tuin te sluiten of hem te openen.

Men heeft ook wel eene andere soort van deur dan de *tuindeur*. Denkt eens aan de *huisdeur*, de *staldeur*, de *schuurdeur* en de *schooldeur*. Kent gij er ook nog

meer? Men spreekt ook wel van eene deur om daardoor meer bepaald aan te toonen, *waar* zij zich bevindt. Zoo heeft men immers eene *voordeur*, *zijdeur*, *achterdeur*, *bovendeur*, *onderdeur*, enz. De drie laatste woorden bestaan wel uit drie lettergrepen, zoo als gij ziet, maar toch uit niet meer dan twee woorden; want *deur* is hier zamengesteld met de woorden *achter*, *boven* en *onder*.

Gij ziet dat wij met het woord *deur* al verscheidene woorden hebben zamengesteld. Beproeft gij dit nu eens met de woorden *huis*, *man*, *hof*, *pot*, *hout*, *boom* en *steen*.

De woorden *tuin*, *deur*, *huis*, *man*, enz. zijn zelfstandige naamwoorden, omdat zij eene zaak of een' persoon noemen. Zij staan ook in het enkelvoud, omdat men maar van één voorwerp spreekt. Doch zoo als wij ze hier gebruiken, dragen zij nog een' anderen naam, en wel dien van *stamwoorden*. Het zijn woorden, die dienen om andere woorden te vormen, zoo als wij reeds gezien hebben met *tuindeur*, *huisdeur*, *achterdeur*, enz. Zulke woorden, die uit twee of meer stamwoorden bestaan, noemt men *zamengestelde* woorden.

Hier zullen wij u nog andere zamengestelde naamwoorden noemen, waarvan het eerste woord eene plaats aanduidt, gelijk *tandpijn* en *landman*, zoodat men kan vragen *waar*? Immers *tandpijn* is pijn in den tand, en *landman* een man, die op het land woont. Van sommige zamengestelde naamwoorden beteekent het eerste woord eene plaats, van waar iets komt, zoo als de *noordewind* of een wind, die uit het noorden waait, *boomvrucht* of eene vrucht, die van den boom komt.

Andere woorden van deze soort zien op den tijd *wanneer*, zoo als de *nachtwacht*, dat is eene wacht in den

nacht, *dagloon* een loon, dat men des daags verdient, een *avondmaal*, enz. is een maal dat men 's avonds gebruikt. Van nog andere zamengestelde woorden wijst het eerste woord een werktuig aan, waarmede iets geschiedt. Zoo spreekt men van *lepelkost* of *kost*, dien men met den lepel gebruikt, een *vuistgevecht*, enz. is een gevecht, dat plaats heeft met de vuist.

Soms kan men van zamengestelde woorden de twee deelen omkeeren, of met elkander verwisselen. Men verkrijgt dan een nieuw zamengesteld woord, maar van eene geheel andere beteekenis, gelijk *werkhuis* en *huiswerk*, *boomvrucht* en *vruchtboom*. Beproeft eens hoeveel woorden gij vinden kunt, die gij aldus kunt omzetten.

Wij hebben gezien, dat de stamwoorden dienen om zamengestelde woorden te vormen. Maar tot het vormen van zulke zamengestelde woorden heeft men juist niet altijd twee zelfstandige naamwoorden noodig. Immers *voordeur*, *achterdeur*, *bovendeur*, enz. zijn ook zamengestelde woorden; maar de eerste deelen zijn geen zelfstandige naamwoorden, het zijn bijwoorden, waarvan wij reeds spraken.

Ook kunnen wij een zelfstandig naamwoord verbinden met een werkwoord, zoo als *speeltafel*, *leesboek*, *leerschool*, *schrijven*, *rekenbord*, enz. Immers de eerste woorden *speel*, *lees*, *leer*, *schrijf* en *reken* zijn de stammen van de werkwoorden *spelen*, *lezen*, *leeren*, *schrijven* en *rekenen*.

Noemt nog eens andere zamengestelde woorden van deze soort.

Bij de volgende zamengestelde woorden zijn de eerste

woorden voorzetsels, zoo als *inbraak*, *uitloop*, *afdak*, *uitspraak*, *ingang*, *uitslag*, *uitkomst*, enz. Weet gij er nog meer?

Niet alleen de naamwoorden, maar ook de werk- of zegwoorden kunnen zamengesteld zijn. Zij kunnen dit onder anderen zijn met voorzetsels, gelijk wij reeds zeiden. Van het woord *loopen* b. v. vormt men de zamengestelde zegwoorden *inloopen*, *uitloopen*, *voorloopen*, *afloopen*, *oploopen*, *doorloopen*, enz.

Maakt van elk dezer woorden eens een' zin, b. v. ik loop de stad *in*. Gij ziet dat het voorzetsel *in* hier van het zegwoord *loopen* gescheiden wordt, en het den zin sluit.

Behalve stam- en zamengestelde woorden heeft men ook afgeleide woorden. Zamengestelde woorden bestaan ten minste, zoo als gij nu weet, uit twee lettergrepen, die elk eene beteekenis hebben, als *tuinman*, *deurpost*, enz.

Tot de afgeleide woorden behooren niet alleen veel-lettergrepige, maar ook wel eenlettergrepige woorden, die onder anderen op eene *t*, *d*, *st*, *m*, *k* en *w* eindigen, gelijk *rust*, *schrift*, *draad*, *kind*, *winst*, *dorst*, *halm*, *vlerk*, *scherm*, *verw*, enz. Misschien kunt gij er nog wel meer noemen, als gij maar acht geeft op de eindletters.

Om afgeleide woorden te vormen, bezigt men voren achtervoegsels. Deze voegt men aan den stam van het woord toe, doch zij hebben op zich zelve geen beteekenis. Onder de voorvoegsels noemen wij de woordjes *be*, *ge*, *on*, *ont* en *ver*. Dit zijn woordjes, die op zich zelve niets beteekenen. Vormt nu eens eenige afgeleide woorden met *be* en *ge*, zoo als *bedil*,

bederf, gevaar, gebrek, enz. Noemt of schrijft er ook eens eenige met het voorvoegsel *on*, zoo als *ondank, onschuld, enz.*

Ook de achtervoegsels zijn woordjes, die op zich zelve geen beteekenis hebben. Zulke woordjes zijn *el, er, en*, gelijk *druppel, honger, molen, enz.* Het zal u gemakkelijk vallen meer woorden met dergelijke achtervoegsels te vormen.

Tot vorming van andere afgeleide zelfstandige naamwoorden, dienen *de, te, ier, schap, dom, in, ing, heid*, enz., gelijk *liefde, hoogte, tuinier, vriendschap, ouderdom, koningin, vreemdeling, waarheid*. Beprøeft nu eens uwe krachten, of gij eenige afgeleide woorden kunt vormen, die op *schap* en *heid* eindigen.

Afgeleide zelfstandige naamwoorden, die op *je* eindigen en eene verkleining aanduiden, zoo als *kindje*, kunt gij zeker genoeg vinden.

Van deze lessen moet gij de stam-, zamengestelde- en afgeleide zelfstandige naamwoorden noemen of schrijven, zoo als die in elken zin voorkomen. Tot gemak voor u zijn alle naamwoorden met eene andere letter gedrukt.

Weet gij ook wat *planten* zijn? Ziet maar eens in den *tuin* of op het *land*, daar zult gij er genoeg aantreffen. *Boomen, bloemen, kool, wortelen, gras, mos*, al die *din-gen* noemt men *planten*.

Gij weet dat de *dieren* leven. Dit doen ook de *planten*, want zij nemen *voedsel* op. Om dit *voedsel* op te nemen, hebben zij *werktuigen* noodig, zoo als *wortels, stengels* en *bladeren*. Niet alle *planten* groeijen in den

grond, maar ook op *steen*, *rotsen* en in het *water*. Deze laatsten zijn *waterplanten*, zoo als het *eendekroos*, dat gij misschien wel kent. Den *stengel* eener *bloem* noemt men *halm*, als men van *grassen* en *graanplanten* spreekt, gelijk bijv. de *rogge*, *tarwe*, *garst*, *boekweit*, *suikerriet*, enz. Hij draagt den *naam* van *stam*, als hij houtachtig is. Hij bevindt zich boven den *grond*, en men ziet daaraan *takken*, *bladeren* en *bloemen*. De *stam* bestaat uit drie *deelen*, namelijk uit de *schors*, het *hout* en het *merg*.

Weet gij ook wat *heesters* of *struiken* zijn? Bij gewone *boomen* ziet men eerst *takken* op zekere *hoogte* boven den *grond*, bij de *heesters* schieten zij dadelijk uit den *wortel* op.

Houdt gij van *druiven*, *aalbessen*, *frambozen*, *kruisbessen* en *noten*? Deze groeijen allen aan *heesters*.

Noemt nu nog eens eenige zamengestelde woorden, die ons aan vruchtboomen doen denken.

Gij weet nu wat een *heester* en een *boom* is. Maar is het u ook bekend, wat men door *kruiden* verstaat? *Kruiden* zijn *gewassen*, die over het algemeen een' sappigen *stam* hebben, welke tegen den *winter* afsterft. Hiertoe behooren onder anderen de *sla* of *salade*, de *wortelen* en *peulvruchten*, zoo als de *boon* en *erwt*.

Van de *peulvruchten* eten wij alleen de *vrucht*, doch van de *rapen*, *knollen* en *wortelen* gebruiken wij alleen de *wortelen*, die in den *grond* zitten. Van de *aardappels* nuttigen wij ook de *vrucht* niet, maar wel de *knol* of *stengel*, die in de *aarde* zit.

Andere *moesgroenten* zijn er, waarvan men alleen de *bladeren* tot spijs gebruikt, gelijk de *tuinkers*, de *spinazie*, de *salade*, de *andijvie*, enz.

Aan den *appelboom* groeit de *appel*. Men heeft zoete en zure *appels*. Den zoeten *appel* kookt of stooft men meestal, den zuren eet men raauw of men bereidt er *appelmoes* van. Van het *sap* der *appels* maakt men *appelwijn*. Om den *appel* zit de *schil*, en daarop volgt het *vleesch* of *moes*. Binnen in den *appel* vindt men vijf *hokjes*, die men het *klokhuis* noemt. Daarin zit het *zaad* of de *pit*, zoo als men die ook in de *peer* en *mispel* vindt. De *pruim* en de *kers* zijn *steenvruchten*. Kent gij er ook nog meer? Men noemt ze dus, omdat er van binnen een *steen* in is, die het *zaad* of de *pit* omgeeft. Zulk een' *steen* vindt men niet in de *bes*. De *besvrucht* is week en vleezig, en het *zaad* bestaat uit kleine *pitten*.

Kent gij ook *noten*? Van deze gebruikt men alleen de *pit*, omringd door eene *schaal* en den dikken *bast*. Zeer groot is de *kokosnoot*, die in warme *landen* groeit. Ook de *pit* van deze *noot* eet men, en die is zeer smakelijk. Van den dikken *bast* dier *noot* maakt men *touw*; de harde *schaal* bezigt men tot *drinkknappen*.

Gij weet zeker nog wel wat bijvoegelijke naamwoorden zijn. Het zijn zulke woorden, die men bij de zelfstandige naamwoorden voegt, en welke de dingen noemen *hoe* ze zijn.

De bijvoegelijke naamwoorden zijn ook stam-, afgeleide- en zamengestelde woorden.

De meeste eenlettergrepige woorden zijn stamwoorden, zoo als *rijk*, *arm*, *goed*, *stout*, *groot*, *klein*, *tam*, *lang*, *kort*, *dik*, *week*, *stijf*, *zwak*, *schoon*, enz.

Achter die stam-bijvoegelijke naamwoorden moet

gij eens stam-zelfstandige naamwoorden plaatsen, zoo als *een rijk man, een arm kind, een goed boek*, enz.

Zamengestelde bijvoegelijke naamwoorden vormt men van verschillende woorden, zoo als *goudgeel, bloedrood, ijskoud, donkerbruin, bolrond, langwerpig, stokoud, voorbarig*, enz.

Deze zamengestelde bijvoegelijke naamwoorden zullen wij eens door het woordje *is* verbinden met een zelfstandig naamwoord, b. v. dat behangsel is *goudgeel*, dit vocht is *bloedrood*, dit water is *ijskoud*, die kleur is *donkerbruin*. Met nog andere moet gij het zelve eens beproeven.

Tot de vorming van afgeleide bijvoegelijke naamwoorden bezigt men, even als bij de zelfstandige naamwoorden, vóór- en achtervoegsels. De voorvoegsels zijn: *be, ge, ver, her, on*, enz., zoo als *bekwaam, gelukkig, verzuimd, hernieuwd, onzeker*, enz.

Achtervoegsels zijn: *ig, lijk, loos, zaam, baar, achtig*, enz. zoo als *vlijtig, vriendelijk, hopeloos, deugdzzaam, dierbaar, witachtig*, enz.

Schrijft nu nog eens eenige afgeleide bijvoegelijke naamwoorden met de achtervoegsels *lijk, loos, zaam* en *waarts*.

In de volgende les moet gij eens zeggen of de woorden, die met cursieve letters gedrukt zijn, tot de stam-, afgeleide- of zamengestelde bijvoegelijke naamwoorden behooren.

Een *groot man* is niet altijd een *grootte man*. Het zeewater is *bitter* en *zoutachtig*. De *zoele* regen verkwikt na eene *langdurige* droogte het *verdorde* aardrijk. Die

gezond en welvarend wil blijven, moet steeds *matig en ingetogen* zijn.

De gedaante der aarde is *bolvormig*. De leijen en schoolborden zijn *langwerpig vierkant*. Een toren en eene naald hebben dit met elkander gemeen, dat zij beide *spits of puntig* zijn. Het water is soms zoo *helder en doorschijnend*, dat men op eene vrij *aanmerkelijke* diepte op den bodem de voorwerpen kan onderscheiden. Olie drijft op het water, omdat de eerste *ligter* is dan de *laatste*.

Op den *doodschen* winter volgt de *liefelijke* lente, die het *malsche* gras doet uitspruiten, en alles met een *nieuw* leven bezielt. *Brave en leerzame* kinderen verwerven de liefde en goedkeuring van alle *weldenkende* menschen. *Trage en onoplettende* leerlingen daarentegen kunnen niemands goedkeuring verwerven.

Ieder *gezond* mensch heeft vijf zinnen, t. w. het gezigt, het gehoor, het gevoel, den reuk en den smaak. De roofvogels hebben een zeer *scherp* gezigt, en bemerken reeds op een' *verren* afstand hunne prooi. De nachtegaal onderscheidt zich door zijn *lief* en *welluidend* gezang.

Ons vaderland heeft *onderscheidene* mannen opgeleverd, die door hunne *dappere* en *kloekmoedige* daden uitgemunt hebben.

Over de vorming van het meervoud der Naamwoorden.

Reeds vroeger spraken wij ook over de eenheid of meerderheid der dingen of over het *enkel-* en *meervoud* der woorden. Wij spraken toen evenwel niet opzet-

telijk over den uitgang van het meervoud der naamwoorden, en dit wenschen wij thans te doen.

Gij schrijft maar met *éene griffel* en hebt er ook, zoo lang gij die bezit, niet meer noodig. Misschien hebt gij er echter wel meer dan *éene* in uwen zak. Zoo ja, dan zegt gij: ik heb *griffels* in den zak, al zijn er dit ook maar twee, want twee is ook een meervoud, en wel het kleinste meervoud. Misschien staat er ook wel meer dan *éene* kagchel in uwe school, en dan zegt men *kagchels*. Zoo gij meer dan *één'* broeder of zuster bezit, dan spreekt gij van *broeders* en *zusters*.

De woorden *griffel*, *kagchel*, *broeder* en *zuster* zijn dus enkelvoudige naamwoorden. Gebruikt men die in het meervoud, of duidt gij door die namen meer dan *één'* persoon of zaak aan, dan zegt gij: *griffels*, *kagchels*, *broeders*, *zusters*.

Men voegt dus eene *s* achter den stam van die woorden, en men verkrijgt den vorm van het meervoud.

Het zal u nu wel gemakkelijk vallen van eenige afgeleide enkelvoudige naamwoorden het meervoud te vormen, zoo als vader, *vaders*, moeder, *moeders*, bakker, *bakkers*. Noemt er nog eens meer. Kunt gij oók van eenige zamengestelde naamwoorden het meervoud vormen? Denkt hier bijv. aan *inktkoker*, *theekopje*, *potdeksel* en anderen. Van deze woorden neemt alleen het laatste deel eene *s* aan. Ook zijn er eenige afgeleide woorden, die in het meervoud maar eene enkele *n* aannemen, zoo als hoogte, *hoogten*, laagte, *laagten*, diepte, *diepten*, vlakke, *vlakten*, begeerte, *begeerten*, enz. Hoe is het meervoud van behoefte en groente? Dit is *behoeften* en *groenten*; want *behoeftens* en *groentens* zouden een dubbel meervoud zijn.

Eene menigte woorden vormen hun' uitgang met **en**, zoo als: boom, boomen, heer, heeren, koning, koningen, paard, paarden, bank, banken, stoel, stoelen, enz. Gij kunt deze nog wel met eene menigte vermeerderen.

Noemt eens eenige meervoudige woorden, die op **en** uitgaan, en in het enkelvoud eene **s** achter een' medeklinker hebben, zoo als rups, rupsen, koets, koetsen, kaars, kaarsen. Andere woorden met de zelfde eindmedeklinkers in het enkelvoud veranderen evenwel in het meervoud de **s** in **z**, gelijk hals, halzen, grens, grenzen, pels, pelzen. Zoekt eens het meervoud van die woorden, waarvan het enkelvoud alleen op eene **s** eindigt, en waarvan de **s** in het meervoud ook in **z** overgaat, als doos, dozen, roos, rozen.

Gelijk van eenige woorden, zoo als wij dit zagen, de scherpe **s** in het meervoud in eene zachte **z** overgaat, zijn er ook andere, waarvan de scherpe **f** in eene zachte **v** verandert. Wij zien dit in de woorden hof, hoven, turf, turven, wolf, wolven en andere, die zij zelve eens opsporen moet.

Er zijn ook woorden, die in het meervoud den eindmedeklinker verdubbelen, als bak, bakken, mol, mollen, stip, stippen. Welke kent gij meer? Wat is het meervoud van *hol*, *lot*, *oorlog*, *pad* (een dier) en *pad* (een voetpad)? Hoe vormt gij het meervoud van *koe*, waarvoor men vroeger schreef *koei*, *bui*, *lei*, *vloo* en *kooi*? *Flesch*, *visch*, *vleesch*, *bosch* maken *flesschen*, *vischen*, *vleezen* en *bosschen*. Weet gij ook het onderscheid tusschen *bosch* en *bos*?

Eenige woorden zijn er, die een heel onregelmatig meervoud vormen, gelijk *stad*, *steden*, *smid*, *smeden*,

lid, leden, spit, speten. Dit komt, omdat men vroeger in het enkelvoud schreef *stede, smede*, enz. Daarom maken ook *waarheid, waarheden, zaligheid, zaligheden.* Weet gij nog meer dergelijke woorden te noemen?

De woorden *kind, kalf, hoen, ei*, enz. hebben in het meervoud **kinderen** of **kinders**, **kalveren** of **kalvers**, **hoenderen** of **hoenders** en **eijeren** of **eijers**. Zij vormen dus hun meervoud met **eren** of **ers**.

Er zijn eenige woorden, die in beteekenis verschillen, als de uitgang in het meervoud niet de zelfde is. Wij zien dit in *been*, dat in het meervoud **beenen** heeft, wanneer men daardoor voeten verstaat, b. v. hij kan op zijne beenen niet staan. Spreekt men van *beenderen*, dan verstaat men er de vaste lichaamsdeelen door. Zoo zijn **bladen** en **bladeren** ook verschillend, daar men veelal door de eersten bedoelt, als men van een boek, en de laatsten als men van een' boom spreekt. Spreekt men van *kleederen*, dan verstaat men daardoor het dekfel van ons ligchaam, terwijl men door *kleeden vloer-kleeden* te kennen geeft. Weet gij ook het verschil tuschen *wortels* en *wortelen*? Bij de eersten denkt men aan eene plant of boom, bij de laatsten aan een gewas, dat ons tot voedsel verstrekt.

Spreekt men van een' *tuinman, koopman, ambachtsman*, enz., dan zegt men in het meervoud **tuinlieden**, **kooplieden** en **ambachtslieden**. Weet gij nog andere woorden te noemen, waarvan het woord *man* in het meervoud in **lieden** verandert?

Er zijn ook woorden, die geen meervoud hebben, zoo als *goud, zilver, koper, ijzer, lood*, enz. Dit zijn na-

men van metalen, die eene stof aanduiden. Wel spreekt men van *ijzers*, maar dat zijn verschillende stukken ijzer. Noemt eens eenige namen van granen en zaden, die men ook alleen in het enkelvoud gebruikt:

Daarentegen heeft men ook eenige naamwoorden, die men niet dan in het meervoud gebruikt, gelijk *ouders*, *lieden*, *hersenen*, *inkomsten*, enz.

Van de volgende meervoudige woorden moet gij eens enkelvoudige maken: *stoven*, *staken*, *verzen*, *apen*, *buren*, *haaijen*, *gebeden*, *keijen*, *zeeën*, *goten*, *duiven*, *paden*, *bossen*, *weken*, *metselaars*, *vrachtlieden*, *mosschen* of *mus-schen*, *bosschen*, *spaanders*, *personen* en *turven*.

In dit lesje moet gij eerst de zinnen goed en duidelijk lezen, en daarna in elken zin, achter elk enkelvoudig naamwoord den uitgang plaatsen, die het in het meervoud aanneemt. Misschien trest gij in die zinnen ook wel eens een woord aan, dat geen meervoudsvorm aanneemt.

Honger is de beste *kok*, zegt het *spreekwoord*. De *morgenstond* heeft *goud* en rozen in den *mond*. De *kruik* gaat zoo lang te water, tot zij eindelijk breekt. Het *ei* wil altijd wijzer zijn dan de *hen*. Eén *vogel* in de *hand* is beter dan tien, die er vliegen. De *pot* verwijt den *ketel*, dat hij zwart is. Een *kind*, dat zijn *vader* en *moeder* ongehoorzaam is, veroorzaakt beiden bitter *verdriet* en *hartzeer*.

Het *onkruid* moet uit den *akker* zorgvuldig geweerd worden, opdat het goede *zaad* niet verstikke. De *landman* bemest den *akker*, en ploegt dien om met den *ploeg*. Hij strooit het *zaad* in den omgeploegden *grond*,

dat door den warmen *zonneshijn* en milden *regen* ont-
kiemt. Als het *koren* rijp is, maait de *boer* het met
den *sikkel*, en brengt het met den *wagen* naar de
schuur om het te dorschen. Het *paard* is een sterk
dier, en de *ezel* een *lastdier*. De *koe* of het *rund* is
een herkauwend, en de *muis* een *knaagdier*. De *zwa-
luw* is een *trekvoegel*, zij verlaat ons in den *herfst*, en
begeeft zich naar een warmer *gewest*, van waar zij in
de *lente* tot ons terugkeert. De *nachtegaal* is een *zangvo-
gel*, die in de *lente* *bosch* en *woud* doet weergalmen van
zijn welluidend en liefelijk *gezang*. De *zwaan* is een
zwemvoegel, en munt uit door zijne sierlijke *gestalte*.

In dit lesje moet gij eens goed opletten of er op de
spelling der meervoudige woorden ook aanmerkingen
te maken zijn.

De graanhalme dragen aan hunne einde de *aren*,
waarin de korrelen groeijen. Op de heideveldens
groeit de paarse heide, waarvan men bezemen en
boenderen maakt. Men bezigt het riet tot het beklee-
den van de *dakens* der huizen en molenens. Van dik
en sterk riet maakt men rottingens. Kent gij ook bie-
sen? Zij groeijen op lage, vochtige plaatsen, en men ge-
bruikt ze om er stoel- of vloermatte van te maken.

Boome en plante zouden zonder wortelen geen vast-
heid hebben, en dus niet in de aarde kunnen groei-
jen. Groeijen in uwen tuin ook wortels, die men als
keukengroentens nuttigt? Uit de beetwortels bereidt
men zelfs suiker.

Kent gij ook madeliefjens of meibloempjens, die in
de lieve lente de weide versieren? Weest vooral voor-

zigtig met schadelijke en vergiftige planten, zoo als vingerhoede, monnikskappe, enz.

Het menschelijk ligchaam bestaat uit meer dan tweehonderd beenen. Men onderscheidt aan het ligchaam het hoofd, den romp en de ledematen. De arme zijn de bovenste ledematen en de beenderen de onderste.

De menschen behooren tot de tweehandige, en de apen tot de vierhandige dieren.

De duisen zijn lieve diertjens, die sierlijk vliegen en met de vleugelen klappen. De gansen leggen zeer groote eijer, die bij de suikerbakkers nog al gezien zijn.

Van de eidergansen bekomen wij de zachte veders of het dons, dat dient om de beddens te vullen, waarop kinder nog niet slapen moeten; want dit is niet gezond.

Kikvorschen, paden en hagedisen hebben vier poote, maar de slangen en adderen hebben er in het geheel geen.

De vormen of uitgangen van het Werkwoord.

Niet alleen de naamwoorden, maar ook de werkwoorden hebben hunne bijzondere vormen of uitgangen. Wij zullen u dit nader door voorbeelden ophelderen.

Als wij zeggen: *de jongens leeren hunne les*, dan is het woord *leeren*, zoo als gij nu wel weten zult, een werk- of zegwoord, omdat dit woord eene werking of een bedrijf uitdrukt, of omdat het zegt wat de jongens doen.

Van dit werkwoord *leeren* is **en** de uitgang, en **leer** de stam.

Spreekt men evenwel maar van één' jongen, dan zegt men: *de jongen leert de les*, en men voegt cene **t** als uitgang achter **leer**. Wil men het woord jongen niet noemen, dan gebruikt men daarvoor het woordje *hij*, en men zegt dan: *hij leert zijne les*. Is het een meisje of eene vrouw, dan zou men zeggen: *zij leert hare les*. Spreekt men niet *van*, maar *tot* of *tegen* den jongen, dan zegt men: *gij leert uwe les*, en het zegwoord eindigt insgelijks op eene **t**. Ook kan men van zich zelven spreken, en men zegt dan *ik leer mijne les*. Het zegwoord is dus hier van vorm of gedaante veranderd, ofschoon het de zelfde beteekenis behoudt, zoo als blijkt uit *ik leer*, *gij leert*, *hij* of *zij leert*.

De woorden *leer*, *leert* en *leert* staan hier in den eersten, tweeden en derden persoon, zoo als men het noemt, en wel in het enkelvoud, omdat men van niet meer dan van één' persoon spreekt. De eerste persoon is hier de stam **leer** van het zegwoord *leeren*, en de tweede en derde persoon de stam **leer** met **t** tot uitgang.

Zegt men: *wij leeren onze les*, dan is *leeren* de eerste persoon meervoudig, met den uitgang **en** achter **leer**.

De tweede persoon enkelvoudig is gelijk aan den tweeden persoon meervoud, dus *gij leert*. De derde persoon meervoudig is *leeren*. Deze laatste uitgang is dus gelijk aan den eersten persoon meervoud.

Schrijft eens den tweeden en derden persoon van *hooren* in het enkelvoud, zoo als ook den tweeden en derden persoon in het meervoud.

Als men zegt: *de jongens leeren hunne les*, dan doen zij dit leeren dadelijk of in den zelfden tijd als men spreekt. Het werk- of zegwoord staat dan in den tegenwoordigen tijd.

Maar men kan ook van de jongens zeggen, dat zij vroeger hunne les leerden. Het zegwoord staat dan in den verleden tijd, en het heeft dan deze vormen: ik leerde, gij leerdet, hij leerde, wij leerden, gij leerdet en zij leerden.

Schrijft nu eens den tweeden, als ook den derden persoon meervoud van het zegwoord *spelen* in den verleden tijd. Als men het leeren of eenige andere verrigting voorstelt als verleden in den tegenwoordigen tijd, dan zegt men ook wel: ik heb geleerd, gij hebt geleerd, hij heeft geleerd, wij hebben geleerd, gij hebt geleerd, zij hebben geleerd.

De verandering of vorm van het zegwoord hebben is hier heel anders dan van leeren.

Het leeren of eene andere bezigheid kan ook geschieden in een' tijd, die nog aanstaande is, dat is in een' toekomenden tijd. Men bezigt dan het werkwoord zullen, en zegt: ik zal leeren, gij zult leeren, hij zal leeren, wij zullen leeren, gij zult leeren en zij zullen leeren.

Er zijn ook zegwoorden, waarvan de stam op eene **d** eindigt, zoo als de stam van vinden. Deze **d** behoudt het zegwoord in zijne verschillende vormen, en men schrijft in den tegenwoordigen tijd: ik vind, gij vindt hij vindt, wij vinden, gij vindt, zij vinden. De tweede persoon heeft dus eene **dt**, waarvan de **d** de laatste letter is van den stam en de **t** de uitgang. In den verleden tijd verandert dit zegwoord niet alleen

uitwendig, maar ook inwendig; want men schrijft: ik vond, gij vindt, hij vond, wij vonden, gij vindt en zij vonden. Hier heeft alleen de tweede persoon de *t* tot uitgang, en gij ziet dat de klinker *i* in *vind* veranderd wordt in eene *o*. De andere verleden tijd is: ik heb gevonden, gij hebt gevonden, hij heeft gevonden, wij hebben gevonden, gij hebt gevonden, zij hebben gevonden en niet *gevind*.

Schrijft nu eens den 2den en 3den persoon enkelvoud van *zenden*, *binden*, *houden* en *winden* eerst in den tegenwoordigen en dan in de verledene tijden met de verandering van de *i* in eene *o*.

Het onderwerp en gezegde.

Als ik zeg: *de bakker bakt brood*, *de smid smeedt het ijzer*, *de tuinman snoeit de boomen*, dan spreken of zeggen wij iets van drie personen, en wel *wat* zij doen.

In deze drie zinnen zijn de *bakker*, de *smid* en de *tuinman* drie afzonderlijke personen, van wie ieder iets doet. De persoon, die iets doet, of van wien men iets zegt, is het onderwerp.

Nu moet gij de woorden, die iets van de drie personen zeggen, eens opnoemen, en tevens zeggen *hoe* men die heet. Maar ook levenlooze voorwerpen of dingen kan men zoo voorstellen, dat zij iets doen. Men kan van deze dus ook iets zeggen. Men zegt immers met regt: *de boom groeit*, *de kagchel brandt* en *het ijzer roest*. De *boom*, de *kagchel* en het *ijzer* zijn dus ook onderwerpen. Waarom?

Uit de vorige zinnen is het dus duidelijk gebleken,

dat de onderwerpen uitgedrukt worden door zelfstandige naamwoorden. Evenwel bezigt men niet altijd die woorden als onderwerpen, zoo als wij dit uit de vorige lesjes reeds zagen. Daar immers gebruikten wij ook de woordjes *ik, gij, hij, wij* en *zij* als onderwerpen; zoo als: **ik** leer mijne les, enz. Ook kan men zeggen: **men** leert de les, en **men** is dan ook een onderwerp. Men gebruikt die persoonlijke voornaamwoorden, zoo als men ze noemt, als men den naam van den persoon of de zaak niet bepaald noemt. Ook de vorm of uitgang van het werkwoord schikt zich naar zijn onderwerp. Zegt men: *de timmerman werkt aan het huis*, dan is het onderwerp enkelvoudig en de uitgang van het enkelvoudige zegwoord heeft eene t. Zegt men met een meervoudig onderwerp, *de timmerlieden werken aan het huis*, dan is de meervoudsvorm van het zegwoord **en**.

Vormt nu eens zinnen van de zegwoorden: *halen, schaven, werken, loopen* en *zingen*; in den tegenwoordigen, verleden en toekomstenden tijd met *ik, gij, hij* en *wij* als onderwerpen.

In de volgende zinnen zullen wij het gezegde weglaten, en wij verzoeken u dit onder het lezen zelve aan te vullen.

In den bijbel men zeer belangrijke verhalen. Dit boek het beste van alle boeken. De bijbel met deze woorden: »God in den beginne hemel en aarde.» God de eerste menschen, Adam en Eva geheeten, in een' schoonen tuin of lusthof, dien men het Paradijs Maar in dien schoonen tuin zij niet altijd blijven, omdat zij tegen God Kaïn en Abel zonen van

Adam en Eva. De eerste een landbouwer en de laatste een schaapherder. Kaïn zeer boos op zijn broeder, en hem, toen zij beiden op het veld

God eens vroeg of laat het kwaad, dat de menschen Dit ook in den tijd, toen de brave Noach Er een groote watervloed, dien men ook wel zondvloed, op aarde. Alle menschen in dien vloed, behalve de brave Noach en zijn huisgezin. Wie uwer mij eens zeggen, wat wij uit dit treurig verhaal leeren?

Alle menschen werken om te kunnen De eerste menschen bijna als de dieren, en voor geen voedsel, kleeding of woning te zorgen. Maar toen het getal menschen grooter op aarde, de nood hen, om te werken, als zij niet van honger en gebrek omkomen. Altijd werken de menschen niet, maar die in het geheel niet werken, daarvan de treurige gevolgen ondervinden.

De menschen, die nog ruw en onbeschaafd zijn, zich meestal op de jacht en visscherij toe. Dit ook de menschen in oude tijden, zoo als thans nog vele onbeschaafde volken Weldra er ook verscheidene herders, die in tenten, en groote kudden vee Later, toen zij beschaafder werden, zij den akker. Zij beter huizen, en steden en dorpen.

In deze zinnen hebben wij de onderwerpen wegge-
laten, en daarvoor punten gezet, even als in de vo-
rige les voor de werk- of zegwoorden. In die zinnen
moet gij dus bij elk gezegde een gepast onderwerp
plaatsen, het zij enkel- of meervoudig, die niet hoo-

ren en spreken kunnen, heeten doofstommen. Zulke zijn al heel ongelukkig, niet waar?, die alzo geboren zijn, behoeven evenwel niet dom en onwetend te blijven.... heeft scholen voor die doofstomme kinderen, zoo als te Groningen en te Rotterdam. Daar kunnen van alles leeren wat noodig hebben.

Blinde.... kunnen ook lezen en schrijven leeren, ja nog veel meer. Te Amsterdam is eene voor blinden, en de blinde ontvangen er zeer goed onderwijs. De zijn in den zomer lang en de kort. De vallen in den herfst van de boomen, en de worden woest en ledig. De bedekt des winters de aarde, en behoedt de planten en gewassen voor de koude of vorst.

De is een huisdier; vangt muizen en rotten. Het is een lief en zachtmoedig dier; geeft ons vleesch en wol. De zijn trekdieren, en kunnen zware lasten van de eene plaats naar de andere voeren.

De is een getrouw huisdier; bewaakt onze woningen en is zeer gehecht aan zijn' meester.

Het komt van het vlas; dit groeit op het land. De komt van den zijde-worm, en dit spint fijne draden. De weven die fijne draden en krijgen daarvan fijne kostbare kleederen. De leven in het water, en zijn een gezond voedsel voor den mensch. De is een vlijtig diertje; verzamelt den zoeten honig en zuigt dien uit de bloemen. Het komt ook van de bijen, en maakt er waskaarsen van.

Het wroet in slijk en morsigheid; is evenwel een zeer nuttig dier.

In deze les zijn de zegwoorden met andere letters gedrukt; na het lezen van elken zin moet gij eens zeggen, of die woorden in den tegenwoordigen, verleden of toekomstigen tijd staan.

Het zal u eens *berouwen*, als gij in uwe jeugd den tijd onnuttig *besteedt*. Die vlijtige kinderen, welke den kostelijken tijd nuttig *gebruiken*, zullen eens *ondervinden*, dat men ze ten beste *heeft geraden*. Meestal komt het berouw te laat; wat men eens onachtzaam en onverschillig *verzuimde*, valt zoo moeilijk *te herstellen*.

Wij raden u de volgende regels eens van buiten te leeren.

De naarstigheid *geeft* altijd brood;
 De luiheid *brengh* ons vaak in nood,
 Ja altijd *maakt* een naarstig kind
 Door werkzaamheid zich zeer bemind,
 Hen, die altijd beuzelen *gaan*,
 Ziet men met verachting aan.

De mensch *ontving* van den wijzen en goeden Schep-
 per eene redelijke ziel.

De dieren *hebben* ook eene ziel, maar hun verstand
moet ver voor dat van de menschen *onderdoen*.

De boomen *leven* en *groeijen* even als wij, maar zij
kunnen niet *denken*, omdat zij geene ziel *hebben*.

De menschen *hebben* vele nuttige dingen *uitgevonden*,
 omdat zij over alles verstandig *kunnen nadenken*. De
 dieren *vonden* nog nooit iets uit, en *zijn* nog even wijs
 als voor vele eeuwen. Nog steeds *maken* de vogels
 hun nest op de zelfde wijze als zij dit *deden* voor duizen-
 den jaren.

De menschen *bevaren* met schepen en stoombooten de groote zeeën; zij *ontdekten* vreemde landen, en *bragten* van daar goederen aan, die wij anders *moesten missen*.

Ontkennende en bevestigende zinnen.

Wanneer wij zeggen: *de bank is lang*, *de kagchel brandt*, enz., dan verzekeren of bevestigen wij *hoe* iets is, of *wat* het doet. Wij hebben hier dus twee bevestigende zinnen, en het zal u niet moeilijk vallen er meer te noemen. Zeggen wij daarentegen: *de bank is niet lang*, en *de kagchel brandt niet*, dan ontkennen wij dat de bank *lang is* of dat de kagchel *brandt*.

De twee bevestigende zinnen hebben wij dus hier in ontkennende veranderd. Om dit te doen, bezigden wij het woordje *niet*. Noemt nu eens meer ontkennende zinnen, door bij het gezegde het woordje *niet* te plaatsen.

Men bezigt evenwel niet altijd het gemelde woordje om een gezegde of een' zin ontkennend voor te stellen. Het kleine woordje *on* drukt die tegenstelling nog sterker uit. Zegt men b. v.: die man is *niet* gelukkig, dan kan men ook *niet* weglaten, en zeggen die man is **on**gelukkig.

Zoo is het ook met de volgende zinnen, als: dit kind is *niet* gehoorzaam, of **on**gehoorzaam, *niet* vriendelijk of **on**vriendelijk, *niet* opletlend of **on**oplettend, enz.

Geeft nu eens meer voorbeelden van dien aard.

Behalve door de woordjes *niet* en *on*, kan de ontkenning ook geschieden door *geen*, *nooit*, *nimmer*, *geënszins*, *noch*, enz.

Vraagt men u b. v.: *hebt gij iemand gezien?* en gij antwoordt dan naar waarheid: *ik heb geen mensch gezien*, dan bezigt gij ook een' ontkennenden zin. Zoo spreekt gij ook insgelijks ontkennend, als gij zegt: *het is nog nooit gebeurd*, dat ik met opzet ééne les of éénen schooltijd verzuimd heb. Zoo is het ook in de volgende zinnen: **nimmer** *zal ik mij aan die ondeugd schuldig maken*; **geenszins** *zullen wij ons laten bepraten tot het doen van zulk eene slechte daad*; **noch** *hij noch ik waren tegenwoordig, toen dat groote onheil gebeurde*.

Schrijft of noemt nu eens eenige ontkennende zinnen, waarin de woorden *geen*, *nooit* en *geenszins* voorkomen.

Ook in deze les zullen wij van verschillende onderwerpen iets zeggen, en wel in een' bevestigenden of in een' ontkennenden zin. De gezegden zijn hier met andere letters gedrukt, en gij moet nu eens goed achtgeven, of op die gezegden ook iets valt aan te merken. Eerst moet gij de verschillende zinnen, zoo als die op elkander volgen, goed lezen en daarna er uwe gedachten over zeggen.

De vlijtige leerlingen *besteden hunnen tijd nuttig*. De ouders *beminnen de brave kinderen*.

De mensch *heeft een lichâam en eene onsterfelijke ziel*. De dieren *hebben eene redelijke ziel*. Zij *weten niet, dat er een God bestaat*. Een aap *heeft vier volkomen handen*. Een papegaai *kan eenige woorden gebrekkig napspreken*. De kikvorschen *kunnen niet springen*. De boomen *kunnen voedsel uit den grond trekken*. De dieren *hebben eene regt opgaande gestalte*.

Het paard heeft twee horens en twee rijen tanden.

De koeijen bezitten geen gespleten hoeven. De muis is geen knaagdier. De mensch neemt het voedsel door den mond tot zich. De koeijen en schapen zijn geen herkaauwende dieren. De ganzen en eenden zijn geen zwemdieren; de leeuwerik en de nachtegaal behooren tot de zangvogels. De haringen zijn geen trekvisschen.

De metalen worden door de menschen uit de aarde gegraven. De steenen groeijen in de aarde. Het lood kan niet smelten. De kurk is zwaar en drijft op het water. Het water bevriest door de koude niet.

De dampen stijgen op in de lucht, en de regen valt neder op de aarde. De olie drijft niet op het water. De zon verdrijft de duisternis van den nacht niet. Bergen en heuvels zijn geen hoogten of verhevenheden boven de aarde. Zon, maan en sterren zijn hemelligchamen. De dauw verkwikt in den winter bloemen en planten.

Vragende zinnen.

Wat bevestigende en ontkennende zinnen zijn, weet gij nu. Intusschen gaat het bevestigende en ontkennende gezegde wel eens met eene vraag vergezeld. Zeggen wij b. v.: *de hond blaft*, dan stel ik, zoo als u bekend is, het gezegde als bevestigend of verzekerd voor. Wij doen dit evenwel ook als wij zeggen: *blaft de hond?* Immers ook hier bevestigen wij iets, al doen wij dit op eene vragende wijze. Die soort van uitdrukkingen noemt men *vragend-bevestigend*, en wij hebben dus hier een' vragend-bevestigenden zin. Gij ziet dat er hier in de woordschikking eene kleine verande-

ring of liever eene omzetting van woorden heeft plaats gehad.

In den bevestigenden zin: *de hond blaft*, staat het onderwerp *hond* vooraan; bij den vragend-bevestigenden vorm zijn de woorden *hond* en *blaft* omgezet, zoodat het gezegde *blaft* het onderwerp de *hond* voorafgaat.

Zeggen wij: *de rozen bloeijen niet*, dan stellen wij het gezegde voor als ontkennend. Gebruiken wij bij deze ontkenning tevens den vragenden vorm, dan zeggen wij: *bloeijen de rozen niet?* Wat is hier het onderwerp, en wat het gezegde?

Heeft hier ook eene omzetting van woorden plaats gehad? Zoo ja — met welke woorden is dit dan geschied?

De laatste wijze van uitdrukking behoort dus tot de vragend-ontkennende zinnen. De drie vorige moet gij nu nog eens noemen. Van de volgende zelfstandige naamwoorden en werkwoorden moet gij zelven eens verschillende zinnen vormen, en die op vier verschillende wijzen uitdrukken. De onderwerpen, die gij hierbij gebruiken moet, zijn: *molen, kind, eend, paard*, en de gezegden: *zwemmen, leeren, trekken en malen*.

In deze les moet gij vooral goed acht geven, en eens eenige bevestigende en ontkennende gezegden overbrengen in den vragenden vorm.

Het weder is zelfs in den zomer niet altijd bestendig. Het onweder kan ook in den winter wel eens ongelukken veroorzaken. De molens worden door wind, water of stoom in beweging gebracht. De wa-

termolens malen het overtollige water weg. De wind- of korenmolens dienen om het koren tot meel te malen.

De zuivere klei kan in 't vuur niet smelten. Het ijzer roest op vochtige plaatsen. De diamant is zoo hard, dat men er glas meê kan snijden. De diamant behoort tot de brandbare delfstoffen.

De turf is ook eene brandbare delfstof. Hij wordt uit het veen gestoken of gebaggerd. De barnsteen heeft eene witte, roode of gele kleur. Hij is ook al eene brandbare delfstof. Men maakt er allerlei snuisterijen van.

De delfstoffen groeijen niet, zoo als de dieren en planten. De metalen kunnen in 't vuur gesmolten worden. De smeden maken het ijzer heet, en slaan het dan uit.

Het ijzer kan geslagen en gegoten zijn. Het wordt week, als de smid het in 't vuur gloeiend maakt. Men gloeit ook het ijzer in kolen, en dan wordt het staal.

Het keukenzout komt uit den grond of uit de zee. Het zeewater heeft een' zouten of bitteren smaak. Men kan het zeewater dus ook niet drinken.

De bouwaarde bestaat vooral uit klei, zand en kalk. De kalk en 't zand dienen tot metselen. De kleigronden zijn de vruchtbaarste gronden. Men verbouwt daarop zeer goed koren.

Bepaling van het onderwerp.

Vroeger spraken wij ook ter loops¹ over de bijvoegelijke naamwoorden, gelijk gij u misschien nog herinneren kunt. Weet gij ook nog, waarom men die zoo noemt?

Als wij u vragen: *hoedanig* kan deze bank in de school

zijn, dan zoudt gij hierop kunnen antwoorden, *lang*, *kort*, *smal*, *breed*, *hoog*, *laag*, enz. Deze woorden duiden aan *hoe* de bank is of *kan* zijn, of anders *wat* voor eene bank het is. Die woorden zijn bijvoegelijke naamwoorden, omdat men ze allen bij het zelfstandige naamwoord *bank* kan voegen, en zij dienen om deze te bepalen of er iets aan toe te kennen. Zegt men dus: de *lange* bank, dan is *lange* eene bepaling van bank.

Van de volgende woorden moet gij zelven de bijvoegelijke bepalingen eens zoeken: *een oud huis*, *een mooi boek*, *harde noten*, *morsige schriften*, *ondankbare kinderen*, *het sterke paard*, *de harde steen*, *de vlijtige knaap*.

Willen wij dus een onderwerp nader bepalen, dan plaatst men er een bijvoegelijk naamwoord vóór, als: *de vlijtige kinderen* kunnen in 't eeren goede vorderingen maken.

Vlijtige kinderen, zoo als gij weet, is in dezen zin het onderwerp, en *vlijtig* de bepaling van 't onderwerp. Ook kan een onderwerp door meer dan een bijvoegelijk naamwoord bepaald worden, zoo als het *oude* en *bouwvallige* huis dreigt in te storten.

Nu moet gij zelven eens eenige zinnen bedenken, waarvan het onderwerp eene of twee bepalingen bij zich heeft.

Ook nog andere woorden, die als bijvoegelijke naamwoorden gebruikt worden, dienen tot bepaling van 't onderwerp, zoo als *deze* man gaat uit wandelen, *die* vrouw zit te lezen, *mijn* huis is verkocht, *ons* werk is gedaan, enz.

Zegt men *deze rijke* man is niet gelukkig, dan dient *deze* tot bepaling van *rijke man*.

In deze zinnen zijn de bijvoegelijke bepalingen der onderwerpen weder met cursieve letters gedrukt. Of evenwel overal die bepalingen door juiste en geschikte bijvoegelijke naamwoorden zijn uitgedrukt, moet gij zelve eens nagaan.

De *hooge* put van onzen buurman bevat helder water. De *bloeiende* ouderdom van dezen man valt iedereen in 't oog. Die *alwetende* waarzegster vindt bij vele menschen geloof. Het *onvergankelijke* metaal dient tot 't vervaardigen van vele nuttige gereedschappen. Het *onbreekbare* glas laat de stralen der zon door. De *stilstaande* tijd vervliegt, zonder dat men er aan denkt. De *veelkleurige* regenboog treft ons door zijne schoonheid. Het *zindelijke* zwijn wroet met zijn' snuit den grond om. De *zachtaardige* duif vliegt heen en weër. De *snappende* ekster huppelt van den eenen tak op den anderen. De *looze* of *listige* vos is bekend door zijne streken. De *vierkante* hoepel wordt door den knaap voortgedreven.

De *moedige* haas loopt weg bij het vernemen van eenig geraas. De *kortbeenige* ooijevaar keert in het voorjaar tot ons terug. De *witte* raaf vermaakt ons niet door zijn eentoonig gekras. De *bonte* kraaijen bezoeken in den kouden winter deze streken. De *maauwende* hond bewaakt met alle trouw onze woningen. De *blaffende* kat zuivert de huizen van rotten en muizen.

In de vorige lessen bezigden wij bijvoegelijke naamwoorden om 't zelfstandig naamwoord of onderwerp te bepalen, en wij hadden dus bijvoegelijke bepalingen. Men kan echter daartoe ook wel andere woorden gebruiken. Immers in *neef* Jan, *Willems* zuster, Piet

De dagen	}	Onderwerp, en der jeugd zelfstan-
der jeugd		
snellen spoedig	}	Gezegde.
heen		

Ontleedt nu eens zelve deze zinnen: *de liefelijke lente nadert weldra; vader Jakob had twaalf zonen; de vriend van mijnen neef vertrok gisteren; de man uit onze buurt is mijn vriend; de tak des booms is gescheurd; de vriend mijns vaders vertrok gisteren.*

Bepaling van het gezegde.

In dezen zin: *een fraai schrift is aanbevelenswaardig*, is het bijgevoegde *fraai*, zoo als gij weet, eene bepaling van het onderwerp schrift; want het geeft te kennen *hoe* het schrift is. Zeggen wij: *de jongens schrijven fraai*, dan is *fraai* ook eene bepaling, maar niet van het onderwerp *jongens*; want het zijn geen fraaije jongens, maar van de jongens wordt alleen gezegd *hoe* zij schrijven.

Het woord *fraai* is hier eene bepaling van het zegwoord *schrijft*.

Uit dit laatste voorbeeld zien wij, dat een zegwoord ook kan aangevuld of bepaald worden. De woorden, die men daartoe bezigt, zijn dus bepalingen van het gezegde.

Kan men vragen *hoe* iets geschiedt of plaats heeft, dan drukken die bepalingen de wijze *hoe* uit, zoo als wij daarvan in den zin: *de jongens schrijven fraai* een voorbeeld aanvoerden. In de volgende zinnen moet gij zelve de bepaling der wijze *hoe* eens opnoemen.

Die arme kinderen spelen vreedzaam. Die vogel vliegt hoog. De lamp in onze voorkamer brandt helder. De molen draait snel. Die goede man wandelt hier langzaam. Mijn vriend spreekt duidelijk. Bedenkt eens meer voorbeelden van dien aard.

De bepalingen van de wijze bestaan evenwel niet altijd uit één woord, zoo als blijkt uit deze zinnen: de kinderen moeten *met opmerkzaamheid* toeluisteren. Die menschen vertrekken *met aandoening*. Mijne zuster en ik wandelen *met groot genot*.

Tot de bepaling van de wijze behooren ook de woorden, die een werktuig aanduiden, waarmee men iets doet of verrigt. Wij zien dit uit de volgende voorbeelden. De visscher vischt wel eens *met een' hengel*. De vogel wordt soms *met een' strik* gevangen. De knecht snijdt het brood *met een mes*. De jongens hoepelen *met een' hoepel*. De man snoeit de haag *met eene tuinschaar*. De woorden, die hier de werktuigen aanduiden, waarmee men iets verrigt, zijn de bepalingen van het zegwoord. Voert nog eens meer voorbeelden aan, met opgave van het werktuig, waarmee iets gedaan wordt.

Van de bepalingen der wijze gaan wij over tot die van de oorzaak, waardoor iets ontstaat. Zegt men b. v. *de molen draait door den wind*, dan is de *wind* de oorzaak, dat de molen draait. *Door den wind* is dus eene bepaling van het zegwoord *draaijen*. Kunt gij ook als bepaling eene andere oorzaak noemen, waardoor die beweging geschiedt?

Het zal u gemakkelijk vallen uit de volgende zinnen

de bepaling van de oorzaak aan te wijzen. Die jongen struikelde door groote onvoorzigtigheid. Dit arme kind trilde van koude. De krachten van dien ouden man verzwakken door den hoogen ouderdom. Dit oude, bouwvallige huis stortte in door een' hevigen stormwind.

De werking of verrigting, door een onderwerp uitgedrukt, kan zich ook bepalen tot den tijd, *wanneer* iets geschiedt. Zulke voorbeelden met bepalingen van tijd zijn de volgende: die dames gingen *gisteren* uit wandelen; zij keerden *tegen den avond* terug. De menschen moeten *des daags* arbeiden. De aarde rust *in den winter*. De bloemen ontluiken *in de lente*.

Noemt eens drie bepalingen van oorzaak en vier van tijd.

In dezen zin: *de kinderen zijn of wandelen in den tuin*, duidt *in den tuin* eene plaats aan, waar iets is of geschiedt, en wij hebben dus hier *eene bepaling van plaats*.

In dergelijke gevallen kan men vragen, *waar* iets is of geschiedt.

Zulke opgaven van plaats treffen wij ook in de volgende voorbeelden aan. De landman werpt het zaad *in de aarde*. Die man woont *op de bovenste verdieping*. Gij en ik bleven dezen middag *te huis*. De kinderen moeten *in de school* aandachtig zijn. De predikstoel staat *in de kerk*. Vele menschen verdrinken *op zee*. De mol houdt des winters zijn verblijf *onder de aarde*.

Behooren de woorden *dezen middag*, *aandachtig* en *des winters* ook tot de bepaling van plaats? Voorzeker niet.

In drie van de voorgaande zinnen hebben wij dus twee verschillende bepalingen, die tot een en het zelfde zegwoord behooren. Noemt deze zinnen eens. Misschien weet gij er nog wel meer te vinden.

Zegt men: de kinderen gaan *naar de school*, dan is *naar de school* ook eene bepaling van de plaats, die ons de rigting aanwijst, *waarheen* de beweging of het gaan geschiedt. Zoo is het ook in de volgende zinnen: de boeren brengen het koren *naar de markt*. Dit schip vertrekt morgen *naar de Oost*. Wij gaan heden avond *naar de kerk*.

Wij hebben ook eene bepaling van plaats, die aanduidt, *van waar* de beweging geschiedt. In zulke gevallen vraagt men niet, *waarheen?* maar *van waar?* Wij zien dit in deze voorbeelden: de menschen kwamen *uit de kerk* of *uit den winkel*. De menschen halen de metalen *uit de uarde*. Wij krijgen het water *uit den put* of *uit den regenbak*. De wind waait heden *uit het zuiden*.

Noemt eens drie zinnen met bepaling van de plaats *waar*, *waarheen* of *van waar* de beweging geschiedt.

In deze les zult gij weder zinnen aantreffen met bepalingen van het gezegde, doch van een' anderen aard dan in de vorige lesjes. Het zijn dus geen bepalingen van wijze, van oorzaak, van tijd of van plaats.

Zegt men: *de vader onderwijst den zoon*, dan is *zoon* eene aanvulling van het gezegde onderwijst, en dus eene bepaling daarvan. Hier kan men vragen: *wien* onderwijst de vader? Het antwoord is *den zoon*. Zoo is het ook in: *de jongen schrijft den brief*, *de bakker bakt de beskuit*, *de brouwer brouwt het bier*. *Den brief*,

de beschuit en het bier zijn hier bepalingen van de zegwoorden *schrijft*, *bakt* en *brouwt*. Men kan evenwel hier niet vragen *wien* de jongen *schrijft*, maar *wat* hij *schrijft*. Zoo is het ook in de twee daarop volgende zinnen. Zegt men b. v. *de moeder roept de meid*, dan kan men vragen *wie* zij roept, en het antwoord is *de meid*. Voert nu eens cenige voorbeelden aan met bepalingen op de vraag *wien*, *wie* of *wat*.

Er zijn ook bepalingen, waardoor men te kennen geeft, *aan wien* of *aan wie* iets geschiedt. Zegt men: *de meester geeft den jongen* of *aan den jongen goede lessen*, dan hebben wij hier twee bepalingen, nl. *den jongen* en *goede lessen*. De eerste bepaling antwoordt op de vraag *aan wien*, en de laatste op *wat* hij geeft. Zoo is het ook in: *wij gaven dat meisje een' appel*; *de moeder schreef hare dochter een' langen brief*; *de landman schoor het schaap de wol af*; *wij hebben onzen neef eene blijde tijding verhaald*; *wij moeten onzen vijand het kwade vergeven*. Van welke bepalingen geldt hier de vraag *aan wien* of *wie* en *wat*?

In deze zinnen moet gij nu eens de bepalingen zoeken, die antwoorden op de vraag *aan wien*? Wij moeten gehoorzamen, wij hebben alles te danken. De meester geeft eene heilzame vermaning; ik gebood stil te zijn.

Als gij opmerkzaam geweest zijt, hebt ge uit de naast vorige lessen kunnen opmerken, dat ook de bepaling van het zegwoord door verschillende woorden uitgedrukt kan worden. Zegt men b. v. *de jongen schrijft een' brief*, dan is de bepaling *een' brief* een zelfstandig naamwoord.

In het voorbeeld: sommige dieren slapen *in den winter*, wordt deze bepaling uitgedrukt door het zelfstandig naamwoord *winter* en het voorzetsel *in*. Ook zagen wij dat men bepalingen kan uitdrukken door bijvoegelijke naamwoorden van hoedanigheid of bijwoorden van wijze, zoo als *de jongen staat 's morgens vlug op*; *die arme man draagt geduldig zijn lijden*.

In deze twee laatste zinnen zijn de bijwoorden van wijze, nl. *vlug* en *geduldig* bepalingen van de zegwoorden *staat* en *draagt*.

Noemt nu zelve twee zinnen met bepalingen van het gezegde, die alleen uit een zelfstandig naamwoord zonder voorzetsel, en twee andere, die uit een zelfstandig naamwoord met een voorzetsel bestaan.

Men heeft ook bepalingen, die van de zelfde soort zijn, zoo als: hij vertrekt *des morgens te acht uur*, hij woont *in de stad achter de kerk*.

In het eerste voorbeeld zijn het twee tijdsbepalingen en in het tweede twee plaatsbepalingen. Zeg ik: de boeren dorschen *des winters in de schuren*, dan zijn de bepalingen niet van de zelfde soort; want *des winters* is eene bepaling van tijd en *in de schuren* eene bepaling van plaats. Kunt gij ook meer bepalingen van deze laatste soort bedenken?

Is de bepaling van het gezegde een zelfstandig naamwoord, dan kan ook dit woord door een bijvoegelijk naamwoord of ander woord nog nader bepaald worden, b. v. *de roos verspreidt een' liefelijken geur*; *wij vertieten bij den opgang der zon de stad*; *wij drinken thee met suiker*. Hier is het bijvoegelijke naamwoord *liefelijk* eene bepaling van *geur*, en *der zon* en *met suiker* eene bepaling van de zelfstandige naamwoorden *opgang*

en *thee*. In het voorbeeld: *de zon verspreidt hare liefelijke stralen*, is *hare* eene bepaling van *liefelijke stralen*.

Gij moet nu eens beproeven om van eenigen der volgende voorbeelden de bepalingen van het zegwoord aan te wijzen, en wel of het bepalingen van wijze, oorzaak, tijd of plaats zijn.

De almachtige God schiep in den beginne hemel en aarde; Hij onderhoudt al het geschapene; Hij gedenkt ook aan ons in de dagen der jeugd. Hij geeft allen menschen het dagelijksche brood; niemand wordt door Hem vergeten.

De Heidenen kennen den waren God niet; zij aanbidden verschillende voorwerpen.

De vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid. De oogen des Heeren zijn aan alle plaatsen. Kinderen moeten hunnen ouders gehoorzaam zijn; dit is den Heere welbehagelijk.

Gij moogt geen kwaad van anderen spreken; gij moet aan uwe eigen gebreken denken. Hoogmoed komt vóór den val.

Gestolen goed brandt vroeg of laat op het geweten.

De rook stijgt door zijne ligtheid uit den schoorsteen naar boven. Het vloeibare water wordt in den winter door de koude in vast ijs veranderd.

Vele vogels verhuizen in den herfst naar warmere landen. Het ijs smelt in de lente door de toenemende warmte.

De uurwijzer van eene klok loopt zeer traag.

Men vindt in Engeland vele krijtbergen. Het krijt dient tot schrijven op het bord.

Sommige metalen worden ook met fijn krijt geschuurd.

De kalk wordt uit den grond gegraven. Wij verkrijgen evenwel ook veel kalk van de schelpen uit de zee; zij worden in groote hoeveelheid door de zee op het strand geworpen.

De gebluschte kalk wordt met cement vermengd. Het marmer behoort ook tot de kalksoorten.

Het albast dient tot vervaardiging van vele fraaije beeldjes of snuisterijen.

Het zand wordt door eene zeer sterke hitte in groote ovens gesmolten.

Brave en rechtschapen ouders geven hunnen kinderen eene goede opvoeding. De armoede treedt de woning van den vlijtigen man niet binnen. Een goed geweten gaat boven alle schatten der aarde. Men vindt geen goud zonder schuim. Weldenkende menschen verheugen zich in den voorspoed van anderen. Men kan zonder moeite geen vorderingen maken. De jeugd is de tijd tot het inzamelen van nuttige kundigheden. De kunst wordt door herhaalde oefeningen verkregen.

Sommige menschen verwoesten door groote onmatigheid den kostelijken schat der gezondheid. Niemand weet het oogenblik van zijn' dood. Vele menschen sterven in de kracht hunner jaren. De zachtmoedige gedraagt zich zelfs goedertierend jegens de dieren.

Men vindt in warme landen soms groote zandvlakten. Die dorre zandvlakten zijn onder den naam van woestijnen bekend. De klei wordt gebruikt tot het bakken van steenen. De lei, waarop gij schrijft, bestaat grootendeels uit klei.

De steenkolen worden gewoonlijk diep in de aarde aangetroffen; zij bestaan uit overblijfselen van vergane boomen. Men bereidt uit de steenkolen het gaslicht.

De lucht omringt onze aarde van alle kanten. Menschen en dieren kunnen zonder lucht niet leven. De wind ontstaat door verwarming of verkoeling der lucht.

De warmte zet alle dingen uit; de koude doet alle voorwerpen inkrimpen. De visschen zouden buiten lucht in het water niet kunnen leven.

Kunt gij uit de hier gegeven voorbeelden ook eenige bepalingen opnoemen op de vraag *wien*, aan *wien*, *wie* of *wat*?

In de voorbeelden of zinnen uit de naastvorige lessen hebben wij de woorden zoodanig gerangschikt, dat op het onderwerp het zegwoord, en op dit laatste de bepaling van het zegwoord volgt.

Men is evenwel niet gehouden de woorden altijd in die rangorde te plaatsen, zoo als het volgende voorbeeld ons duidelijk zal aantoonen. Als wij zeggen: *de onderwijzer vermaant de leerlingen*, dan wordt het onderwerp *de onderwijzer* het eerst genoemd, en de bepaling van het zegwoord, nl. *de leerlingen*, staat op het einde van den zin. Zulk eene woordschikking, waarbij het onderwerp voorop treedt, noemt men *regte woordschikking* of *regten zin*.

In het voorbeeld, dat wij hier aanvoerden, kan men ook de woorden in dier voege schikken, dat de bepaling van het zegwoord in plaats van het laatst, het eerst genoemd wordt, en dus voorop treedt. In dit geval zegt men: *de leerlingen vermaant de onderwijzer*.

Zulk eene woordschikking noemt men eene *omgekeerde* woordschikking of *omgekeerden* zin.

Wat zijn nu *regte* en wat *omgekeerde* zinnen?

Die vraag zult gij wel gemakkelijk kunnen oplossen. Zegt men: *de tuinman snoeit in de lente de boomen*, dan heeft men een' *regten* zin, omdat het onderwerp voorop staat.

Dezen *regten* zin kunt gij tweemaal omzetten; want men kan zeggen: *in de lente snoeit de tuinman de boomen*, en *de boomen snoeit de tuinman in de lente*. In dezen *omgekeerden* zin treedt dus eerst de bepaling van tijd, en daarna de bepaling op de vraag *wat?* voorop.

Beproeft nu eens om de volgende zinnen in *omgekeerde* te veranderen.

Jan schrijft aan zijn' vader een' grooten brief. De boer maakt van de melk der schapen kaas. De molenaar maalt het koren op zijn' molen tot meel. Men stookt in Duitschland uit aardappelen zeer veel brandewijn. Wij verkrijgen de slaolie van de vruchten van den olijboom. De kapel fladdert in den zomer vrolijk van bloem tot bloem. De waakzame hond van onzen buurman blaft des nachts op het hooren van het minste geraas op straat.

Hoeveel maal kunt gij deze laatste twee uitgebreide zinnen omzetten?

Gij moet nu eens opletten of de volgende zinnen tot de *regte* of *omgekeerde* behooren. Bergen zijn hoogten boven de oppervlakte der aarde; zij bevatten eene groote menigte van verschillende metalen in hunnen schoot. De aarde bestaat uit land en water.

In dezen laatsten volzin zijn twee bepalingen van het zegwoord door het voegwoord *en* verbonden; doch over die soort van bepalingen spreken wij later.

Het land verdeelt men in vijf groote vastlanden; men noemt die vastlanden werelddeelen. Het kleinste dier werelddeelen heet *Europa*.

Eene verzameling van zout water noemt men zee. De rivieren met haar zoet water ontspringen uit de bergen. Een meer is eene verzameling van water binnen het land. De toppen der hooge bergen zijn met eeuwigdurend ijs en sneeuw bedekt.

De regen komt uit de wolken; de wolken bestaan uit waterdampen. De waterdampen ontstaan door de verdamping van het water. Zonder warmte ontstaat er geen verdamping van water.

De regenboog onderscheidt zich door zijne fraaije kleuren. Bij eene benevelde lucht ziet men wel eens kringen om de zon of maan.

Door de windhoizen worden soms zware voorwerpen van den grond opgeligt.

Sommige metalen roesten door de vochtigheid van de lucht. IJzerroest onderscheidt zich door eene bruine kleur; het koperroest heeft eene groene kleur.

In de volgende voorbeelden moet gij zelven eens de onderwerpen, gezegden of bepalingen plaatsen.

De dennehooien zijn het geheele jaar ... Men kan de metalen door groote smelten. Het goud behoort tot de edele; het behoort ook tot de metalen. Het zink gebruikt meestal als platen. Van het zeer nuttige ijzer men vele gereedschappen. Het rottekruid is voor den mensch en het dier een zwaar

In deze les zullen wij weder eenige zinnen ontleiden.

De glazenmakers . . .	onderwerp.
snijden	zegwoord.
het glas	bepaling van snijden.
met een' diamant . .	bepaling van snijden.
Door hare ligtheid. .	{ bepaling van drijft en hare bepaling van ligtheid.
drijft	
de olie	onderwerp.
op het water	bepaling van drijft.
Men	onderwerp.
bereidt	zegwoord.
de groenten.	bepaling van bereidt.
tot een smakelijk voedsel.	{ bepaling van bereidt, en sma- kelijk bepaling van voedsel.
De nuttige delfstóffen	
graaft	zegwoord.
men	onderwerp.
uit den schoot	bepaling van graaft.
der bergen	bepaling van schoot.

Voorbeelden. Den vogel kent men aan zijne veëren.

De hagel veroorzaakt soms groot nadeel. In den herfst oogst de nijvere landman de vruchten zijner vlijt. Den schuldige klopt het hart van angst. Met naauwkeurigheid moeten wij altijd ons werk verrigten. Zonder begin bereikt men nooit het einde.

Veelvoudige zinnen.

Tot hiertoe spraken wij alleen van *enkelvoudige zinnen*. Wat men door *enkelvoudige zinnen* verstaat, zullen wij u thans verhalen. Als wij b. v. zeggen: *het kind gaat naar de school*, dan treffen wij in dezen zin niet meer dan één onderwerp, één zegwoord en ééne bepaling aan, uitgedrukt door de woorden *het kind*, *gaat* en *naar de school*. Deze en andere gelijksoortige zinnen noemt men enkelvoudige zinnen, omdat zij uit niet meer dan één onderwerp, gezegde en bepaling bestaan.

Thans zullen wij ons eenige oogenblikken met u over de *veelvoudige zinnen* onderhouden. Zulke zinnen bestaan uit meer dan één onderwerp, zegwoord of gelijksoortige bepaling van het zegwoord, bij aldien deze laatste noodig is. Dergelijke onderwerpen, gezegden en bepalingen zijn dikwerf door het kleine woordje *en* verbonden, zoo als straks blijken zal.

Men noemt *en* daarom ook te regt een voegwoord. Er zijn evenwel nog veel andere voegwoorden, die tot verbinding of zamenvoeging van woorden en zinnen dienen. Gij zult er in de volgende lessen wel eenige aantreffen, die allen van de zelfde soort zijn. Over andere soorten van voegwoorden spreken wij later wel eens meer opzettelijk.

In den zin: *de brave zoon des buurmans leert vlijtig*, heeft het onderwerp *zoon* wel twee bepalingen, maar die zijn van verschillende soort. Immers *brave* is eene *bijvoegelijke* en *des buurmans* is eene zelfstandige bepaling. Die beide bepalingen zijn dus ongelijksoortig, en de geheele zin is niets anders dan een *enkelvoudige zin*. Zoo is het ook in dezen zin: *de kinderen*

leeren in de school vlijtig hunne les. Hier treft men drie ongelijksoortige bepalingen, nl. *in de school, vlijtig en hunne les.* Deze en de laatstvorige zin behooren dus tot de *enkelvoudige* en wel *uitgebreide* zinnen. Noemt of schrijft nu nog eens eenige dergelijke zinnen met gepaste bijvoeging bij de onderwerpen of bepalingen.

Wij zullen thans meer afzonderlijk de veelvoudige zinnen nagaan, en verzoeken daarom dat gij bijzonder opmerkzaam zijt. In dit voorbeeld: *kinderen lezen en schrijven*, hebben wij van eene en het zelfde onderwerp twee verschillende verrigtingen gezegd, nl. *lezen en schrijven*. Wij treffen dus hier een' veelvoudigen zin aan, waarvan de twee verschillende gezegden een zelfde onderwerp hebben, t. w. *de kinderen*. Bij die twee gezegden kunnen wij nog een ander voegen, b. v. *rekenen*, en de veelvoudige zin luidt dan: *de kinderen lezen, schrijven en rekenen*.

De genoemde veelvoudige zinnen kunnen wij ook weër gemakkelijk in enkelvoudige zinnen ontbinden. Immers in plaats van de *kinderen lezen en schrijven* kan men ook zeggen: *de kinderen lezen en de kinderen schrijven*. Het voegwoord *en* verbindt hier dus twee zinnen. Beproeft nu zelven om den anderen zin, waarin men drie gezegden aantreft, ook in drie enkelvoudige zinnen te ontbinden.

In de aangevoerde voorbeelden leverden wij u veelvoudige gezegden, maar het zal u nu duidelijk worden, dat ook de bepalingen, en wel vooreerst die van het onderwerp, veelvoudig kunnen zijn. Zegt men *het vleesch van koeijen en schapen wordt gegeten*, dan is van

koetjen en schapen eene veelvoudige en tevens gelijksoortige bepaling, en wel van het onderwerp. Wij hebben hier dus weder een' veelvoudigen zin. Noemt gij nu eens de veelvoudige bepalingen van het onderwerp uit dezen zin: *de bewoners der steden en der dorpen leven zeer gezellig.*

Thans kiezen wij een voorbeeld, waarin de bepaling van het zegwoord veelvoudig is, zoo als *de zon geeft licht en warmte*. Hier zijn *licht* en *warmte* veelvoudige en tevens gelijksoortige bepalingen van het gemeenschappelijk zegwoord *geeft*.

Zoekt nu zelven eens de veelvoudige bepalingen in dezen zin: sommige dieren leven *in het water* en *op 't land*. Ontbindt dezen veelvoudigen zin in twee enkelvoudige.

Vult in deze onvolledige veelvoudige zinnen de gezegden aan. De vogels en; de honden en; de meisjes en; de landman en Doet dit insgelijks met de weggelaten bepalingen in deze voorbeelden: de kinderen gaan naar en; de jongen leert het en het; de boeren verkoopen en; de kinderen schrijven in de school met en met

Men kan van twee of meer verschillende onderwerpen het zelfde zeggen, zoodat die onderwerpen een gemeenschappelijk werk- of zegwoord hebben.

Dit blijkt uit de volgende voorbeelden: *de jongens en meisjes wandelen in den tuin*. In dezen zin behoort het zegwoord *wandelen* tot de veelvoudige onderwerpen *jongens en meisjes*.

In dezen zin: *de menschen, dieren en planten leven*, heb-

ben de drie onderwerpen het zelfde zegwoord *leven*. Indien gij dezen veelvoudigen zin ontleedt of ontbindt, zult gij zien, dat hij uit drie enkelvoudige zinnen bestaat. Beproeft dit eens.

Als ik zeg: *de aarde en maan draaijen om de zon*, dan neemt het zegwoord *draaijen* den vorm van het meervoud aan. Ontleed ik dezen veelvoudigen zin in twee enkelvoudige zinnen, dan zegt men: *de aarde draait om de zon*, en *de maan draait om de zon*. Het zegwoord *draait* staat dus in het enkelvoud. Het zegwoord staat insgelijks in het enkelvoud, als het voegwoord *alsmede* de enkelvoudige zinnen verbindt. Wij zeggen aldus: *om de zon draait de aarde, alsmede de maan*, of: *de aarde draait om de zon, alsmede de maan*. Het zal u nu gemakkelijk vallen beide enkelvoudige zinnen door het voegwoord *zowel* of *als ook* tot één' veelvoudigen zin te verbinden. Gij ziet dan hieruit, dat de leden uit een' veelvoudigen zin niet altijd door het voegwoord *en* verbonden zijn.

In de vorige zinnen hebben wij bij twee of meer onderwerpen slechts één zegwoord geplaatst, ofschoon ook veelvoudige onderwerpen veelvoudige gezegden kunnen hebben. Gij ziet dit uit het volgende voorbeeld: *de boomen en bloemen groeijen en bloeijen*. Immers de veelvoudige gezegden *groeijen* en *bloeijen* behooren zowel tot het eerste als tot het laatste onderwerp, omdat men zeggen kan: *de boomen groeijen en bloeijen, de bloemen groeijen en bloeijen*.

Ook kan een veelvoudige zin uit twee en zelfs meer onderwerpen, zegwoorden en bepalingen bestaan, zoo als: *de landman en tuinman koopen en verkoopen aan huis en op de markt koren en zaden*.

Vult in de volgende zinnen de ontbrekende deelen in: de en varen naar zee. De en verkoopen groenten. De vader en zoon en het huis. De boeren en de boerinnen varen naar de en naar de De timmerman en werken aan het en aan de

Uit de volgende voorbeelden zult gij verder zien, dat de deelen of leden uit een' veelvoudigen zin niet altijd door het voegwoord *en* verbonden zijn. In dezen veelvoudigen zin gebruiken wij het voegwoord *noch*, en zeggen: *noch de turf, noch het hout wil branden*. Verbindt men in dien zin de beide onderwerpen *turf* en *hout* door het voegwoord *en*, dan zegt men: *de turf en het hout willen niet branden*. Zoo kan men dezen zin: *de jongen schrijft niet alleen, maar leest ook*, veranderen in: *de jongen schrijft en leest*. *Die man is zoowel rijk als verstandig*, beteekent dus het zelfde als: *die man is rijk en verstandig*.

Verandert op die wijze de volgende zinnen: de timmerman zaagt *niet alleen, maar* schaaft ook. De vischer vischt *zoowel* met den hengel *als* met het net. De pennen *zoowel* der ganzen *als* die der zwanen dienen tot schrijven. Het goud, zilver, *alsmede* het platina, behoort tot de edele metalen. De paarden, koeijen, *als ook* de schapen, rekent men tot de zoogdieren. Deze knaap is *zoowel* leerzaam *als* verstandig. Licht geeft ons de zon, *gelijk ook* de maan. Wij moeten *niet alleen* het goede prijzen, *maar ook* betrachten.

Gij moet nu eens trachten om de overtollige leden in de volgende voorbeelden weg te laten, en er goede

veelvoudige zinnen van te maken. Immers in dit voorbeeld: *de hond bijt en de hond blaft*, moet men het onderwerp *hond* slechts eens bezigen, en zeggen dus: *de hond bijt en blaft*. Zoo zegt men ook niet: *de zon verlicht en de zon verwarmt*, maar *de zon verlicht niet alleen, maar verwarmt ook*. Beproeft nu eens die veranderingen met de volgende zinnen: de leeuw onderscheidt zich door zijn' moed en de leeuw onderscheidt zich door zijne kracht. De verstandige mensch weet wat hij doen, en de verstandige mensch weet wat hij laten moet. De brave kinders strekken hun' ouders tot vreugde, en de brave kinders strekken hun' onderwijzers tot vreugde. De hond behoort tot de nuttige huisdieren en de kat behoort tot de nuttige huisdieren. Van de vederen maakt men zachte bedden en van de vederen maakt men zachte kussens. Op de vette klei groeijen de aardappelen, ook groeit er de rogge, alsmede groeit er de tarwe. Ledigheid is zoowel voor het ligchaam schadelijk als ledigheid voor de ziel schadelijk is. De mensch onderscheidt zich van de dieren zoowel door zijn ligchaam, als hij zich van de dieren onderscheidt door zijne ziel.

De volgende zinnen moet gij eens in enkelvoudige zinnen ontbinden: God verzorgt en behoedt al zijne schepselen. De pennen van ganzen en zwanen gebruikt men tot schrijven. De planten hebben niet alleen regen, maar ook warmte noodig. De vleermuizen, kikvorschen, alsmede vele insekten, brengen den winter slapend door. Rijkdom noch armoede kunnen den mensch beveiligen voor den dood.

Bedrijvende en lijdende vorm van het Werk- of Zegwoord.

Als ik zeg: *de man slaat den hond*, dan verrigt de man iets, nl. dat hij den hond slaat. *Hond* ondergaat of lijdt hier iets; want de man slaat hem. Zoo is het ook in dezen zin: *de smid smeedt het ijzer*. Men noemt dezen vorm den bedrijvenden vorm van het zegwoord, dat in beide zinnen door *slaat* en *smeedt* wordt uitgedrukt.

Maar in plaats van *de man slaat den hond*, kan men ook zeggen: *de hond wordt geslagen door den man*. Hier is de vorm of inkleeding van den zin *veranderd*; maar het eigenlijke bedrijf of de handeling is het zelfde gebleven. *De hond*, die geslagen wordt, is wel naar den vorm het onderwerp van den zin; maar hij zelf verrigt of doet niets; want *hij wordt geslagen* en ondergaat dus iets. Degene, door wien hij iets ondergaat of lijdt, is de man, hier voorgesteld door *den man*. Dezen veranderden vorm noemt men den lijdenden vorm van het zegwoord.

Zoo is het ook met den anderen zin: *de smid smeedt het ijzer*, dat in den lijdenden vorm verandert in: *het ijzer wordt door den smid gesmeed*.

In de volgende voorbeelden komen bedrijvende en lijdende vormen van de werk- of zegwoorden voor, en deze moet gij zelve eens opsporen, nadat gij ze gelezen hebt.

De wagen wordt door het paard getrokken. De organist bespeelt in de kerk het orgel. In den herfst worden de appelen en peren door den tuinman geplukt. De arbeid versterkt onze krachten. Door den zijde-

worm worden fijne draden gesponnen. De vlijtige bijen verzamelen in den zomer en in den herfst den lekkeren honig. In den winter verwarmen de kagchels onze vertrekken. De grond wordt door den tuinman met eene spade omgespit.

Op uwe lei moet gij eens de zinnen van den bedrijvenden in den lijdenden vorm, of omgekeerd die van den lijdenden in den bedrijvenden vorm overbrengen.

Ziet hier ten slotte nog een paar voorbeelden tot ontleding.

De dieren en de planten.	veelvoudig onderwerp.
schenken	zegwoord.
aan de menschen . . .	bepaling van schenken.
groote voordeelen . .	} bepaling van schenken, en daarin groote eene bepaling van voordeelen.
Het koren op den akker en de groente uit den tuin	} veelvoudig onderw., waarvan op den akker eene bepaling van koren, en uit den tuin eene bepaling van groente.
behoeven	zegwoord.
regen en zonneshijn.	} veelvoudige bepaling van behoeven.
De kinderen van rijke en arme menschen	} ond., en rijke en arme menschen veelv. bep. daarvan.
leeren	
in de school	zegwoord.
lezen, schrijven en rekenen	} bepaling van leeren.
	} veelvoudige bepaling van leeren.

De kinderen.	onderwerp.
worden onderwezen.	zegwoord.
in de school.	{ bepaling van het zegwoord onderwezen worden.
door den meester. .	{ bepaling van het zelfde zegwoord.

Ontleedt gij zelve op deze wijze de volgende zinnen: de stoombooten en schepen bevaren de zeeën en rivieren. De regen en sneeuw voeden rivieren en bronnen. De zware hagel en sterke wind kunnen aan vruchten op het veld groote schade toebrengen. De rotten, zoowel als de muizen, behooren tot de knaagdieren. Door den landman worden in den herfst de rijpe vruchten ingezameld.

I N H O U D.

	Bladz.
Inleiding.	1.
Letters en lettergrepen.	2.
De klinkers.	3.
De medeklinkers.	8.
De naamwoorden en werkwoorden.	15.
De vorming der woorden.	17.
Over de vorming van het meervoud der naamwoorden.	25.
De vormen of uitgangen van het werkwoord.	31.
Het onderwerp en gezegde.	34.
Ontkennende en bevestigende zinnen.	39.
Vragende zinnen.	41.
Bepaling van het onderwerp.	43.
Bepaling van het gezegde.	47.
Regte en omgekeerde woordschikking.	55.
Veelvoudige zinnen.	59.
Bedrijvende en lijdende vorm van het werk- of zegwoord.	65.
Eenige voorbeelden tot ontleding.	66.

Uitgaven van S. E. VAN NOOTEN, te *Schoonhoven*.

DE VIJFDE DRUK VAN

P. Jansz. Vaderlandsche Geschiedenis voor kinderen van 8 tot 11 jaren. Een leesboek voor de scholen. Nagezien door C. W. DE BOEUFF. 112 bladz. met een kaartje. 30 Cents.

DE DERDE DRUK VAN

P. Jansz. Vaderlandsche Aardrijkskunde, onderhoudend medegedeeld aan kinderen van 8 tot 11 jaren. Een Leesboek voor de scholen. Nagezien en verbeterd door H. HEMKES Kz. 110 bladz. met een kaartje. 30 Cents.

DE ZESDE DRUK VAN

H. Hemkes Kz. Naar Buiten! Een Leesboekje voor de middelste klasse der scholen. 1e. stukje. 72 bladz. 20 Cents.

DE TWEEDE DRUK VAN

Hetzelfde werkje, 2e. stukje. 20 Cents.

DE VIJFDE DRUK VAN

P. F. Willemsen. De Duitse Kindervriend in een Hollandschen veranderd. Nagezien en gewijzigd naar de tegenwoordige behoeften der lagere scholen door R. G. RIJKENS, 1e. stukje. 25 Cents.

DE DERDE DRUK VAN

Hetzelfde werkje, 2e. stukje, door R. G. RIJKENS. 25 Cents.

Hetzelfde werkje, 3e. stukje, door J. J. A. GOE-
VERNEUB. 25 Cents.

Bij alle Boekhandelaren te ontbieden.

